

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет економічних наук
Кафедра економічної теорії

Магістерська робота
освітній ступінь – магістр

на тему: **«СОЦІАЛЬНІ ВИДАТКИ І ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ:
БАЛАНС МІЖ ДОБРОБУТОМ ТА ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ»**

Виконав: здобувач вищої освіти 2-го
року навчання,
Спеціальність: 051 «Економіка»

Дзюбинський Максим Ігорович

Керівник Шевченко О.О.

кандидат економічних наук, доцент

Рецензент

(прізвище та ініціали)

Магістерська робота захищена

з оцінкою

Секретар ЕК

«_____» _____ 20____ р.

Київ – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ СОЦІАЛЬНИХ ВИДАТКІВ ТА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ	6
1.1. Соціальні видатки: суть, структура, класифікація.....	6
1.2. Теоретичні підходи до аналізу соціальних видатків у контексті економічного розвитку	15
1.3. Концепція «балансу між добробутом та економічним розвитком»	21
РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНИХ ВИДАТКІВ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК У СВІТІ ТА УКРАЇНІ	29
2.1. Соціальні видатки у країнах світу: динаміка, зв'язок з економічним розвитком	29
2.2. Соціальні видатки та економічне зростання в Україні: стан та виклики ..	35
2.3. Емпіричне дослідження впливу соціальних видатків на економічне зростання в Україні	43
РОЗДІЛ III. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ВИДАТКІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	55
3.1. Міжнародний досвід регулювання соціальних видатків і забезпечення добробуту населення.....	55
3.2. Соціальні інвестиції як інструмент стимулювання економічного зростання.....	59
3.3. Пропозиції щодо удосконалення державної політики в сфері соціальних видатків і економічного розвитку.....	65
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	74

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах соціальні видатки та економічне зростання є ключовими компонентами розвитку будь-якої країни. Водночас існує необхідність досягнення балансу між ними, що є особливо важливим в умовах глобалізаційних процесів, економічної нестабільності та соціальних змін. З одного боку, значні соціальні витрати необхідні для забезпечення високого рівня життя громадян, покращення умов праці, розвитку освіти та охорони здоров'я. З іншого – надмірні витрати на соціальні програми можуть призвести до обмеження ресурсів для інвестування в економічний розвиток. Це питання є актуальним не лише для країн з розвинутою економікою, але й для тих, що перебувають на етапі трансформації.

Аналіз наукових досліджень і публікацій, присвячених проблемі взаємозв'язку між соціальними витратами та економічним розвитком, показав різноманітність підходів до неї. Зокрема, Ю. Ю. Арістов підкреслює важливість бюджетних видатків як ключового інструменту державної фінансової політики для стимулювання економічного зростання [1]. Н. М. Бабко та І. О. Сєвідова досліджують роль бюджетних видатків у фінансуванні соціально-економічних потреб і їх вплив на національну економіку [3]. В. Т. Венцель аналізує бюджетну політику як інструмент реалізації соціальної функції держави, наголошуючи на значущості правильної розподільчої політики для забезпечення соціального розвитку [6]. О. В. Радіонов у своїх роботах наголошує на ефективному використанні соціальних видатків для підтримки економічної стабільності в умовах глобальних і внутрішніх викликів [8, 13]. А. М. Іванова та О. І. Вацлавський розглядають фінансування соціального захисту в умовах децентралізації в Україні, підкреслюючи важливість місцевих бюджетів у задоволенні соціальних потреб населення [17]. Усі ці публікації дозволяють глибше зрозуміти баланс між соціальними видатками та економічним розвитком і важливість цього аспекту для сталого розвитку країни.

Разом з тим, недостатньо дослідженими залишаються аспекти порівняльного аналізу соціальних видатків різних країн світу, зокрема в частині виявлення спільних і відмінних моделей соціальної політики та оцінювання їхнього впливу на економічне зростання. Окремого поглиблення потребує дослідження адаптації закордонного досвіду до українських умов, особливо в контексті війни, постпандемічного відновлення, демографічних змін та обмеженості бюджетних ресурсів.

Об'єктом дослідження є процес взаємозв'язку соціальних видатків та економічного зростання в умовах сучасної економіки, зокрема в Україні.

Предметом дослідження є вплив соціальних видатків на економічний розвиток країни, а також визначення факторів, які забезпечують оптимальний баланс між соціальними витратами та економічним зростанням.

Метою роботи є аналіз взаємозв'язку соціальних видатків та економічного зростання в Україні та світі, виявлення основних аспектів, що впливають на досягнення балансу між соціальним добробутом і економічним розвитком, а також розробка рекомендацій щодо оптимізації соціальних видатків для стимулювання сталого економічного зростання.

Завдання дослідження:

- проаналізувати суть, структуру та класифікацію соціальних видатків;
- визначити теоретичні підходи до аналізу соціальних видатків у контексті економічного розвитку;
- дослідити концепцію «балансу між добробутом та економічним розвитком»;
- проаналізувати вплив соціальних видатків на економічне зростання в різних країнах, зокрема в Україні;
- провести емпіричне дослідження впливу соціальних видатків на економічне зростання в Україні;
- розробити рекомендації щодо оптимізації соціальних видатків для досягнення сталого економічного розвитку.

Методи дослідження. У процесі дослідження застосовані загальнонаукові методи аналізу та синтезу, статистичні методи для дослідження динаміки соціальних видатків та економічного зростання, а також порівняльний метод для аналізу впливу соціальних видатків на економіку в різних країнах.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в уточненні теоретичного визначення поняття «балансу між добробутом та економічним розвитком», проведенні комплексного аналізу соціальних видатків України в умовах повномасштабної війни, що триває з 2022 року, апробації економетричної моделі взаємозв'язку між соціальними видатками та показниками економічного зростання, а також у розробленні практичних рекомендацій щодо оптимізації соціальних видатків в Україні.

Часовий період дослідження охоплює шість років – з 2021 по 2026 рік включно. У цей період було проаналізовано показники соціальних видатків в Україні, реальне зростання ВВП, а також демографічні фактори, такі як частка пенсіонерів у загальному населенні та співвідношення між кількістю зайнятих та пенсіонерів. Такий часовий інтервал дозволяє оцінити динаміку впливу соціальних видатків на економічне зростання країни в умовах різних соціально-економічних викликів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання її результатів Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України для вдосконалення державної політики в сфері соціальних видатків в умовах війни та післявоєнного відновлення. Результати дослідження можуть бути використані для оптимізації структури соціальних видатків, підвищення адресності та ефективності бюджетних програм, обґрунтування пріоритетів фінансування соціальної сфери та формування середньострокових підходів до бюджетного планування.

Структура роботи. Структура магістерської роботи включає вступ, три розділи, висновки та список використаних джерел, що відображають основні аспекти досліджуваної проблеми.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ СОЦІАЛЬНИХ ВИДАТКІВ ТА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

1.1. Соціальні видатки: суть, структура, класифікація

Видатки державного бюджету віддзеркалюють призначення та пріоритети діяльності органів влади, утворюючи одну з складових бюджетного фонду. Соціальні видатки – це частина державного бюджету, спрямована на забезпечення соціального захисту населення та покращення якості життя громадян. Соціальні видатки включають витрати на пенсійне забезпечення, соціальну допомогу, виплати по безробіттю, охорону здоров'я, освіту, підтримку малозабезпечених верств населення тощо. Головна мета соціальних видатків – створити умови для стабільності, зменшити нерівність і підтримати найуразливіші групи [25, с. 126].

Автори наукових праць підходять до змісту соціальних видатків по-різному: в залежності від їхнього фокуса на різних аспектах соціального захисту та бюджету. Так, Ю. Ю. Арістов зауважує, що соціальні видатки є важливим елементом бюджетної політики, оскільки вони сприяють економічному розвитку та забезпеченню соціального добробуту. У своїй роботі Ю.Ю.Арістов підкреслює той факт, що витрати бюджету на соціальні потреби повинні бути збалансовані для досягнення сталого розвитку [1, с. 40]. Н. В. Артеменко наголошує на важливості облікової політики державного сектору, в тому числі щодо соціальних видатків, що підвищують ефективність їх використання в умовах змін у бюджетній політиці та потребах населення [2, с. 795].

Дослідники Н. М. Бабко та І. О. Севідова розглядають роль бюджетних видатків у фінансуванні соціально-економічних потреб як необхідність для забезпечення стабільності економічної системи країни, зауважуючи, що видатки на соціальні програми мають прямий вплив на добробут населення і розвиток соціальних інститутів [3, с. 90].

М. М. Біль та О. П. Мульська зазначають, що добробут суспільства є однією з ключових компонентів економічного зростання і соціальні видатки мають бути спрямовані на покращення умов життя громадян та створення ефективної соціальної інфраструктури [4, с. 9].

Зокрема, Н. М. Буняк акцентує на тому, що соціальна безпека людей має забезпечуватися через належне фінансування соціальних програм, що включає не лише базові соціальні виплати, але й інвестиції в систему освіти, охорони здоров'я та забезпечення житлом [5].

Дослідження соціальних видатків також висвітлює важливість бюджетної політики як інструменту для реалізації соціальної функції держави. В. Т. Венцель зазначає, що соціальна функція держави може бути ефективно реалізована тільки за умови належного фінансування через соціальні видатки бюджету, які повинні бути частиною стратегії соціального розвитку [6].

Автори Севідова І. О. і Бабко Н. М. також наголошують на важливості соціальних видатків як інструмента фінансування соціально-економічних потреб країни, підкреслюючи їх роль у забезпеченні доступу до освіти, охорони здоров'я, житла та інших соціальних благ [3, с. 86]. Водночас вони визнають необхідність постійного коригування структури соціальних видатків відповідно до змін у економічній ситуації та соціальних потребах населення.

Поняття «соціальні видатки» є ключовим у контексті державної соціальної політики, оскільки ці витрати мають на меті забезпечення мінімальних умов життя для певних категорій населення, а також сприяють розвитку соціальної інфраструктури. Соціальні видатки охоплюють широкий спектр фінансових ресурсів, що використовуються для реалізації соціальних програм, таких як пенсійне забезпечення, соціальна допомога малозабезпеченим, підтримка людей з інвалідністю, а також витрати на охорону здоров'я, освіту та інші важливі галузі. Розуміння сутності соціальних видатків є важливим не лише для теоретичних досліджень, але й для практичного застосування в процесах бюджетного планування, розподілу ресурсів та розробки ефективних механізмів соціального захисту. У різних дослідженнях автори надають свої трактування

цього поняття, підкреслюючи різні аспекти ролі соціальних видатків у розвитку соціальної політики та забезпеченні добробуту громадян (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи авторів щодо сутності поняття «соціальні видатки»

Автори, джерело	Визначення поняття
Бабко Н. М., Севідова І. О.	Соціальні видатки – це фінансові ресурси, які виділяються державою та іншими органами влади для забезпечення соціальної підтримки громадян у випадках, коли вони потребують допомоги.
Дутчак А. В.	Соціальні видатки включають витрати державного та місцевих бюджетів, що спрямовуються на забезпечення соціального захисту, медичного обслуговування, освіти та інших потреб населення.
Іванова А. М., Вацлавський О. І.	Соціальні видатки – це витрати бюджету, спрямовані на фінансування пенсій, допомоги малозабезпеченим, інвалідам, а також на розвиток інфраструктури соціальної сфери.
Качула С. В.	Соціальні видатки є частиною державного бюджету, що використовується для забезпечення соціальних гарантій, покриття витрат на охорону здоров'я, освіти, підтримку бідних та безробітних.
Насібова О. В.	Соціальні видатки охоплюють витрати держави на реалізацію політики соціального захисту, включаючи пенсійне забезпечення, допомоги за різними програмами, а також підтримку вразливих категорій населення.
Осіпова Л. В., Плахтій В. Г.	Це частина державних видатків, що використовуються для задоволення базових соціальних потреб населення: охорона здоров'я, освіта, соціальні виплати та допомоги різним категоріям громадян.
Цимбалюк І. О.	Соціальні видатки – це фінансування, яке надається державою для реалізації соціальних програм, спрямованих на підтримку незахищених верств населення, покращення їхнього соціального стану.

Джерело: сформовано автором на основі [3, с. 87], [15, с. 569], [17, с. 96], [19, с. 43], [22, с. 36], [25, с. 127], [37, с. 65].

У своїй роботі Бабко Н. М. та Севідова І. О. визначають соціальні видатки як фінансові ресурси, які держава та інші органи влади виділяють для надання соціальної підтримки громадянам у випадках, коли вони потребують допомоги. Цей підхід акцентує увагу на гуманітарному аспекті соціальних видатків, які сприяють покращенню життєвих умов незахищених верств населення. [3, с. 87]

Дутчак А. В. надає більш широке визначення, включаючи витрати, що спрямовуються не тільки на соціальний захист, але й на медичне обслуговування, освіту та інші потреби населення. Це визначення відображає більш комплексний

підхід до соціальних видатків, охоплюючи всі витрати на забезпечення соціального добробуту. [15, с. 569]

Іванова А. М. та Вацлавський О. І. звужують поняття соціальних видатків до витрат на пенсії, допомоги малозабезпеченим та інвалідам, а також на розвиток соціальної інфраструктури. Це підкреслює важливість соціальних видатків для підтримки соціальної стабільності через фінансування базових потреб громадян. [17, с. 96]

Качула С. В. звертає увагу на соціальних гарантіях, вказуючи, що соціальні видатки є важливим складником державного бюджету, спрямованою на покриття витрат на охорону здоров'я, освіту, а також підтримку безробітних і бідних. Такий підхід демонструє важливість соціальних видатків для забезпечення рівних можливостей і доступу до основних послуг для всіх громадян. [19, с. 43]

Насібова О. В. розглядає соціальні видатки як інструмент реалізації політики соціального захисту. Це включає не тільки пенсійне забезпечення та допомоги різним категоріям громадян, а й загальну підтримку соціальної стабільності через державні витрати на вразливі групи населення. [22, с. 36]

Осіпова Л. В. та Плахтій В. Г. визначають соціальні видатки як частину державних витрат, спрямовану на задоволення базових потреб населення, таких як охорона здоров'я, освіта та соціальні виплати. Це підкреслює важливість соціальних видатків для підтримки соціальних стандартів життя та доступу до основних послуг. [25, с. 127]

Цимбалюк І. О. додає, що соціальні видатки — це фінансування, яке державою надається для реалізації соціальних програм, спрямованих на підтримку незахищених верств населення і покращення їхнього соціального стану. Цей підхід акцентує увагу на програмній природі соціальних видатків і їхньому ефекті на поліпшення соціального добробуту. [37, с. 65]

Підходи до визначення поняття «соціальні видатки» відображають багатогранність цієї категорії, що включає фінансування різноманітних аспектів соціальної підтримки громадян. Загалом можна зазначити, що соціальні видатки не обмежуються лише допомогою найбільш вразливим категоріям населення, а

також охоплюють інвестиції у соціальну інфраструктуру та забезпечення доступу до основних послуг, таких як освіта і охорона здоров'я. Це показує важливість соціальних видатків у підтримці соціальної стабільності, розвитку людського капіталу та забезпеченні рівних можливостей для всіх громадян.

Визначення соціальних видатків через призму різних аспектів соціальної політики допомагає зрозуміти їхню роль у забезпеченні сталого розвитку суспільства. Зважаючи на це, ефективне управління соціальними видатками є ключовим елементом у досягненні соціального добробуту і розвитку демократичних інститутів у країні.

Різні автори підходять до сутності соціальних видатків з різних поглядів, однак усі вони підкреслюють важливість належного фінансування соціальних потреб для забезпечення сталого розвитку та добробуту населення. У контексті сучасного фінансового управління, соціальні видатки можна визначити як кошти, що спрямовуються державою на забезпечення соціального захисту, підтримку малозабезпечених верств населення, надання соціальних послуг, а також на реалізацію інших заходів, що сприяють підвищенню якості життя громадян та розвитку соціальної інфраструктури.

Узагальнюючи різноманітні підходи авторів, соціальні видатки можуть бути визначені як цілеспрямовані державні фінансові витрати, що забезпечують соціальний захист, стабільність і розвиток соціальної інфраструктури. Вони є важливим інструментом для забезпечення соціального добробуту, зменшення соціальної нерівності й підвищення рівня життя громадян, при цьому їх структура та ефективність мають бути адаптовані до поточних економічних та соціальних умов.

Таким чином, видатки бюджету на соціальний захист являють собою цільове фінансування, що спрямовується на підтримку окремих соціальних груп з метою забезпечення встановлених стандартів життя та державних гарантій. Ці кошти надаються для підтримки громадян у випадках повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, та у ситуаціях безробіття, що виникло з незалежних від особи причин, передбачених чинним законодавством. Основною

метою таких видатків є створення умов для соціальної стабільності та гарантування базового рівня добробуту населення. Фінансування заходів соціального захисту дозволяє державі не лише виконувати свої зобов'язання перед громадянами, але й сприяти зниженню рівня соціальної напруги та підтримувати економічну рівновагу в суспільстві.

Доцільно зазначити, що державний бюджет України передбачає значну частку видатків на соціальний захист населення, серед яких понад 28% у 2026 р. спрямовується на забезпечення соціального захисту пенсіонерів. Ці кошти передаються Пенсійному фонду України для фінансування пенсійних виплат. У зв'язку з такою концентрацією фінансових ресурсів на пенсійних зобов'язаннях, фінансування інших напрямів соціального захисту здійснюється за залишковим принципом, що обумовлює необхідність пошуку шляхів підвищення ефективності розподілу бюджетних коштів у цій сфері.

Відповідно до принципу соціальної держави, державний бюджет має сприяти зменшенню соціальної нерівності та забезпеченню гідних умов життя для всіх верств населення [2, с. 792].

Структура соціальних видатків залежить від макроекономічної ситуації, пріоритетів державної політики та актуальних соціальних потреб. Пандемія COVID-19 та повномасштабне вторгнення Російської Федерації зумовили переглянути їхню структуру, у межах якої основними напрямками залишаються соціальне забезпечення, охорона здоров'я, освіта, інфраструктурні проекти та підтримка ВПО [3, с. 86]. Окреме значення має фінансування системи соціального страхування, що забезпечує захист громадян від безробіття, хвороби та інших соціальних ризиків [4, с. 6]. Класифікація соціальних видатків дає змогу чіткіше визначити їхнє функціональне призначення та підвищити ефективність бюджетного планування й управління. Табл. 1.2 демонструє класифікацію соціальних видатків, включаючи різноманітні категорії та підкатегорії, що охоплюють соціальний захист, охорону здоров'я, освіту, житлові видатки, соціальну інфраструктуру та інші важливі аспекти.

Таблиця 1.2

Класифікація соціальних видатків

Категорія 1	Підкатегорії/Ознаки 2	Характеристика/Пояснення 3
Соціальний захист	Пенсії	Видатки на пенсійне забезпечення, які виплачуються пенсіонерам за рахунок державного бюджету.
	Допомоги малозабезпеченим	Витрати на соціальну допомогу малозабезпеченим родинам та особам.
	Соціальна підтримка інвалідів	Витрати на фінансування допомоги та підтримки осіб з інвалідністю.
	Допомоги безробітним	Витрати на надання соціальних виплат безробітним та підтримку програми перекваліфікації.
Охорона здоров'я	Лікування та медичні послуги	Витрати на оплату медичних послуг, лікарняних, медикаментів для населення.
	Профілактика та вакцинація	Витрати на заходи, пов'язані з профілактикою хвороб та вакцинацією населення.
	Фінансування лікарень і медичних установ	Витрати на підтримку медичних установ та закупівлю необхідного медичного обладнання.
Освіта	Шкільна освіта	Видатки на утримання загальноосвітніх шкіл, вчителів та надання навчальних послуг дітям.
	Вища освіта	Витрати на фінансування вищих навчальних закладів, на стипендії для студентів, дослідження в галузі освіти.
	Професійно-технічна освіта	Витрати на професійну підготовку та технічне навчання.
Житлові видатки	Будівництво та ремонт житла	Витрати на спорудження та ремонт житлових будівель, які можуть включати субсидії для малозабезпечених.
	Житлові субсидії	Фінансування програм, які забезпечують підтримку осіб з малими доходами для оплати комунальних послуг та оренди житла.
Соціальна інфраструктура	Транспортні послуги для малозабезпечених	Видатки на безкоштовний або пільговий проїзд для осіб з обмеженими можливостями чи пенсіонерів.
	Культура та спорт	Витрати на підтримку культурних, спортивних і молодіжних програм, зокрема для соціально вразливих категорій.

Продовження табл. 1.2

1	2	3
Програми для вразливих груп	Догляд за дітьми, старими людьми та іншими вразливими категоріями населення	Фінансування програм підтримки літніх людей, дітей-сиріт, дітей з інвалідністю.
Фінансування національних програм	Фінансування екологічних програм, програм розвитку сільських районів	Витрати на соціальні програми, спрямовані на зменшення соціальних та економічних нерівностей між урбанізованими та сільськими районами.
Міжнародна допомога та підтримка	Допомога іншим країнам	Видатки на гуманітарну допомогу, яка надається іншим країнам, що перебувають у скрутному становищі, для підтримки соціальних проектів.
Соціальні видатки на інфраструктуру	Фінансування розвитку інфраструктури (дороги, освітлення) для підтримки соціальної стабільності	Видатки на покращення інфраструктури, що безпосередньо впливає на рівень життя населення.

Джерело: складено автором на основі [25, с. 127].

Широка класифікація соціальних видатків вище дає змогу чітко виокремити основні напрями бюджетних витрат на соціальні потреби, зокрема соціальний захист, охорону здоров'я, освіту, житлові програми та розвиток соціальної інфраструктури. До складу соціального захисту належать пенсії, допомоги малозабезпеченим, особам з інвалідністю та безробітним, що є важливим для підтримання соціальної стабільності. Важливе місце також займають видатки на медичні послуги, профілактику, освіту, житлові субсидії та програми підтримки вразливих груп населення. Така класифікація підвищує прозорість використання бюджетних коштів і створює основу для оцінювання ефективності соціальної політики держави.

Невіддільною частиною соціальних видатків є також сприяння у забезпеченні соціальної безпеки, що є надзвичайно важливим для громадян у умовах економічної нестабільності та глобальних змін [6, с. 39]. Вітчизняний досвід показує, що у період кризових явищ, таких як війна або економічні спади, соціальні видатки повинні бути адаптовані до змінюваних умов і потребувати ретельного перегляду пріоритетів [16, с. 39].

У сучасних умовах України соціальні видатки стають особливо важливими через необхідність відновлення соціальної інфраструктури після збройних конфліктів, підтримки внутрішньо переміщених осіб та відновлення основних функцій держави в соціальній сфері. Оскільки соціальні видатки відіграють ключову роль у забезпеченні соціальної стабільності, важливим є перерозподіл ресурсів на користь найбільш вразливих категорій населення, що може допомогти знизити соціальну напругу в суспільстві [26, с. 12].

Отже, соціальні видатки є важливою складовою частиною державного бюджету, яка забезпечує реалізацію соціальної функції держави, спрямованої на підвищення рівня життя населення та підтримку найбільш вразливих верств. Вони охоплюють витрати на соціальний захист, медицину, освіту, пенсії, допомогу малозабезпеченим і соціальну інфраструктуру. Основне завдання соціальних видатків полягає у зменшенні соціальної нерівності, забезпеченні стабільності соціального середовища та економічного розвитку. Вони сприяють реалізації соціальної політики, орієнтуючись на пріоритети розвитку держави та адаптуючись до змін в економічних умовах.

1.2. Теоретичні підходи до аналізу соціальних видатків у контексті економічного розвитку

Соціальні видатки включають фінансування програм в області охорони здоров'я, освіти, соціального забезпечення, а також заходи, що сприяють зменшенню соціальних нерівностей і забезпеченню соціальної справедливості. У рамках теоретичних підходів до аналізу соціальних видатків важливо звернути увагу на декілька ключових аспектів, таких як роль держави в забезпеченні соціальних програм, вплив соціальних інвестицій на економічний розвиток та важливість інклюзивного зростання. Першим підходом є концепція «соціального інвестиційного підходу», яка ставить в центр уваги необхідність фінансування таких сфер, як охорона здоров'я, освіта та соціальна інфраструктура. Згідно з цією теорією, ефективні соціальні видатки створюють основу для довгострокового економічного зростання через розвиток людського капіталу та забезпечення доступу до базових послуг для всіх громадян. Інвестиції в освіту та охорону здоров'я безпосередньо підвищують продуктивність праці, що своєю чергою позитивно впливає на економіку країни [18]. Другим важливим підходом є теорія «інклюзивного зростання», яка наголошує на важливості зменшення соціальних нерівностей через справедливий розподіл ресурсів. У цьому контексті соціальні видатки не тільки забезпечують базові соціальні послуги, але й сприяють формуванню більш справедливого та рівного суспільства. Інклюзивне зростання дозволяє забезпечити сталий розвиток економіки, оскільки соціальна стабільність є важливою умовою для довгострокових економічних перетворень [26, с. 12].

Третій теоретичний підхід, який заслуговує на увагу, — це концепція балансу між соціальними витратами та економічним зростанням, що базується на працях А. Оукена, Г. Еспінг-Андерсена, К. Вільяма Каппа та інших. Згідно з цією теорією, соціальні видатки мають бути оптимізовані таким чином, щоб забезпечити не тільки допомогу найбільш вразливим верствам населення, але й сприяти створенню умов для економічного зростання [36, с. 126]. Її зміст полягає

в тому, що соціальні видатки мають розглядатися не лише як витрати на споживання, а як інвестиції в людський капітал, які створюють передумови для довгострокового економічного розвитку. До нього входить ефективне використання бюджетних коштів та досягнення оптимального співвідношення між короткостроковими соціальними потребами та довгостроковими економічними цілями. Зрештою, важливим є розгляд соціальних видатків через призму «стратегії сталого розвитку», яка акцентує увагу на інтеграції соціальних, економічних та екологічних факторів. Згідно з цією концепцією, соціальні видатки повинні враховувати довгострокові наслідки для соціальної рівноваги та стійкості економічного розвитку, що може бути досягнуте через зменшення бідності, підвищення рівня освіти та медичних послуг, а також за рахунок підтримки екологічно чистих технологій та інновацій [12].

Аналіз соціальних видатків є важливою частиною досліджень у галузі економіки, оскільки соціальні витрати безпосередньо впливають на економічний розвиток та добробут населення. Одним з основних підходів до вивчення соціальних видатків є теорія бюджетної політики, згідно з якою соціальні витрати є основним інструментом реалізації соціальної функції держави. Відповідно до поглядів Венцеля В. Т., соціальні видатки сприяють не лише покращенню рівня життя громадян, але й забезпечують соціальну стабільність в країні, що є важливим фактором для сталого економічного розвитку [6]. Крім того, соціальні видатки аналізуються через призму економічного добробуту, що дозволяє оцінити ефективність державних витрат в контексті підвищення життєвого рівня населення. Біль М. М. та Мульска О. П. зазначають, що добробут є основним фактором економічного зростання, тому ефективне використання соціальних видатків є критично важливим для досягнення сталого розвитку економіки країни [4, с. 8]. З іншого боку, існує підхід, який акцентує увагу на соціальній безпеці як результаті ефективного використання соціальних видатків. Буняк Н. М. підкреслює, що забезпечення соціальної безпеки передбачає не лише фінансові витрати, а й стратегічне планування та управління витратами для підтримки соціального балансу в країні [5]. Згідно з його дослідженнями,

основними напрямками соціальних видатків є підтримка незахищених верств населення, сприяння соціальному забезпеченню та розвитку соціальних інфраструктур.

Також варто відзначити, що теоретичні підходи до аналізу соціальних видатків у контексті економічного розвитку розглядаються через призму багатьох аспектів, що охоплюють різні підходи до бюджетної політики та соціального забезпечення. Наприклад, дослідження соціальних видатків часто зосереджуються на їхній ролі у забезпеченні соціального захисту населення, забезпеченні стабільності соціальних стандартів та інтеграції соціальної політики з іншими економічними сферами. Так, згідно з Арістовим Ю. Ю., соціальні видатки є важливою складовою частиною державної фінансової політики, оскільки вони допомагають зберігати економічну стабільність і підтримувати соціальний баланс в умовах економічних змін [1, с. 40].

Інші автори, такі як Бабко Н. М. та Сєвідова І. О. (2023), підкреслюють важливість бюджетних видатків для фінансування соціально-економічних потреб, а також зазначають, що оптимізація витрат є необхідною умовою для забезпечення сталого розвитку економіки в умовах обмежених фінансових ресурсів [3, с. 88]. Вони зауважують, що при аналізі соціальних видатків важливо враховувати не тільки їхній обсяг, а й ефективність використання, оскільки ці видатки сприяють покращенню якості життя та забезпеченню рівних можливостей для різних верств населення. Натомість, Венцель В. Т. звертає увагу на зв'язок між бюджетною політикою і соціальною функцією держави, вказуючи на те, що бюджетні видатки повинні бути спрямовані не лише на задоволення поточних потреб, але й на створення умов для економічного зростання та соціального прогресу. Згідно з автором, фінансування соціальних потреб має стати інструментом не лише для покриття потреб, але й для стимулювання економічного розвитку через інвестиції в людський капітал та інфраструктуру [6]. Зокрема, Артеменко Н. В. вважає, що аналіз соціальних видатків має враховувати специфіку кожної галузі соціальної сфери та необхідність їхнього постійного коригування відповідно до змін на ринку праці,

демографічної ситуації та економічної кон'юнктури [2, с. 794]. Вона підкреслює важливість вивчення облікової політики у бюджетних установах, яка безпосередньо впливає на ефективність соціальних видатків.

Аналіз соціальних видатків є важливим етапом в оцінці ефективності державної політики, оскільки він дозволяє виявити вплив фінансування на різні соціальні сфери, такі як охорона здоров'я, освіта, соціальний захист та інші. У контексті економічного розвитку соціальні видатки можуть значно впливати на стабільність та зростання економіки, оскільки вони не лише забезпечують базові потреби населення, але й сприяють розвитку людського капіталу, зменшенню нерівності та підвищенню рівня життя. Однак, для того щоб ці видатки були ефективними, необхідно використовувати різні методи аналізу, кожен з яких дозволяє виявити певні аспекти використання коштів. Різноманітність методів дозволяє провести глибоке дослідження, яке сприяє розробці рекомендацій щодо оптимізації витрат і підвищення їх впливу на економічне зростання (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Основні методи аналізу соціальних видатків у контексті економічного розвитку:

Метод	Характеристика	Призначення	Переваги	Недоліки
1	2	3	4	5
Аналіз структури соціальних видатків	Вивчення розподілу соціальних видатків за різними категоріями (пенсії, освіта, охорона здоров'я тощо).	Оцінка ефективності використання коштів у різних сферах соціальної політики.	Допомагає визначити найбільш важливі напрямки фінансування.	Не дає чіткої картини впливу видатків на економічний розвиток.
Бюджетно-економічний аналіз	Оцінка впливу соціальних видатків на національний бюджет та економіку країни в цілому.	Аналіз впливу соціальних видатків на макроекономічні показники, зокрема на ВВП, інфляцію, зайнятість.	Оцінка масштабного впливу видатків на економіку країни.	Не враховує соціальні ефекти, зокрема, зниження бідності.
Інтернаціональний порівняльний аналіз	Порівняння соціальних видатків між різними країнами для визначення ефективності національних моделей соціальної політики.	Виявлення найбільш успішних практик у розподілі та використанні соціальних видатків на міжнародному рівні.	Допомагає знайти оптимальні моделі для застосування в країні.	Може бути важко порівнювати країни через різні економічні умови та масштаби.

Продовження табл. 1.3

1	2	3	4	5
Аналіз витрат на одиницю результату	Визначення витрат на кожну одиницю результату (наприклад, витрати на кожну людину в системі охорони здоров'я або освіти).	Оцінка ефективності соціальних програм і витрат на конкретний результат.	Чітке визначення витрат на одиничний результат.	Не враховує довгострокові наслідки соціальних програм.
Моделювання впливу соціальних витратків	Використання економічних моделей для оцінки, як соціальні витатки можуть впливати на економічне зростання та розвиток.	Прогнозування майбутніх економічних ефектів від соціальних витатків за допомогою математичних моделей.	Дозволяє оцінити перспективи розвитку економіки на основі змін у соціальних витатках.	Моделі можуть бути неточними, якщо вихідні дані не є достовірними.
Аналіз мультиплікаторного ефекту	Вивчення економічного ефекту від збільшення соціальних витатків на загальний рівень економічної активності.	Оцінка впливу соціальних витатків на економічну активність через мультиплікаторний ефект (зростання споживчих витрат, інвестицій і т.д.).	Допомагає оцінити додатковий ефект для економіки від збільшення витрат на соціальні програми.	Може бути складним для оцінки в умовах економічної нестабільності.
Кількісно-якісний аналіз	Комбінування статистичних даних з якісними оцінками, які дають повну картину ефективності соціальних витатків.	Оцінка як кількісних, так і якісних результатів від соціальних витатків, таких як поліпшення рівня життя або зменшення нерівності.	Враховує різноманітні аспекти впливу соціальних витатків.	Важко застосовувати через необхідність збору великої кількості даних.

Джерело: складено автором на основі [26, с. 12].

Аналіз структури соціальних витатків дозволяє розглянути розподіл державних витрат між різними соціальними секторами. Це дає змогу визначити, які напрямки фінансування є найбільш пріоритетними, а також які з них потребують додаткових коштів для досягнення бажаного ефекту. Основною перевагою цього методу є можливість виявлення ключових сфер, де державні витрати можуть бути більш ефективними. Однак він не дає чіткої картини впливу витатків на загальний економічний розвиток, оскільки не враховує взаємозв'язки між різними сферами.

Бюджетно-економічний аналіз займається оцінкою впливу соціальних витатків на економічні показники країни, такі як ВВП, інфляція та рівень

зайнятості. Це дає змогу зрозуміти, як соціальні витрати можуть впливати на загальний економічний клімат. Перевагою цього методу є його здатність оцінювати макроекономічні ефекти, але він не враховує соціальні наслідки, такі як зменшення рівня бідності або покращення якості життя [36, с. 127].

Інтернаціональний порівняльний аналіз дозволяє порівняти соціальні видатки різних країн, що дає змогу виявити найбільш ефективні моделі соціальної політики. Це дає корисну інформацію для адаптації успішних практик в інших країнах. Однак, через відмінності в економічних умовах та розмірах країн, такий аналіз може бути складним для точного порівняння.

Аналіз витрат на одиницю результату дозволяє оцінити витрати на досягнення конкретного результату, наприклад, витрати на одного учня в системі освіти або на одного пацієнта в системі охорони здоров'я. Цей метод забезпечує чітке уявлення про ефективність витрат на конкретний результат, але не враховує довгострокових наслідків соціальних програм.

Моделювання впливу соціальних видатків використовує математичні моделі для оцінки того, як соціальні витрати можуть впливати на економічне зростання та розвиток. Це дозволяє прогнозувати майбутні економічні ефекти, однак точність прогнозів залежить від якості вихідних даних [19, с. 45].

Аналіз мультиплікаторного ефекту досліджує вплив збільшення соціальних видатків на загальний рівень економічної активності. Завдяки цьому методу можна оцінити додаткові економічні ефекти, такі як зростання споживчих витрат або інвестицій. Однак, цей метод може бути складним для точного застосування в умовах економічної нестабільності.

Кількісно-якісний аналіз поєднує статистичні дані з якісними оцінками, що дозволяє отримати більш повну картину ефективності соціальних видатків. Цей метод враховує різні аспекти впливу витрат на рівень життя, але його застосування потребує збору великої кількості даних, що може бути складним.

Аналіз соціальних видатків є ключовим для розробки ефективної соціальної політики та забезпечення сталого економічного розвитку. Кожен з методів має свої переваги та обмеження, тому для комплексної оцінки необхідно

використовувати кілька з них. Аналіз структури видатків дозволяє зрозуміти, які сфери потребують найбільших інвестицій, а бюджетно-економічний аналіз оцінює макроекономічні ефекти від соціальних витрат. Моделювання та мультиплікаторний аналіз дають можливість прогнозувати вплив витрат на економіку, а інтернаціональний порівняльний аналіз допомагає адаптувати успішні практики з інших країн. Застосування кількісно-якісного підходу дозволяє отримати глибше розуміння впливу соціальних видатків на загальний рівень життя. Тому важливо поєднувати різні методи для отримання точних і обґрунтованих результатів, які допоможуть оптимізувати соціальні витрати та підвищити ефективність їх використання в контексті економічного розвитку [3, с. 87].

Отже, теоретичні підходи до аналізу соціальних видатків охоплюють кілька аспектів: реалізацію соціальної функції держави, економічний добробут населення та забезпечення соціальної безпеки. Усі ці підходи підкреслюють важливість ефективного використання соціальних видатків для забезпечення сталого економічного розвитку та соціальної стабільності.

1.3. Концепція «балансу між добробутом та економічним розвитком»

Проблема балансу між економічним розвитком та добробутом є однією з найважливіших в умовах сучасного глобалізованого світу. Від успішного поєднання цих двох аспектів залежить стабільність і сталий прогрес суспільства. Економічний розвиток не може бути досягнутий на шкоду соціальному добробуту населення, і навпаки: висока якість життя повинна базуватись на здатності економіки зростати і адаптуватися до змінюваних умов. Для забезпечення гармонії між економічними та соціальними цілями необхідно розробляти стратегії, які стимулюють сталий розвиток, враховують інтереси різних соціальних груп та забезпечують інтеграцію екологічних, економічних і соціальних факторів [53].

Таблиця 1.4 висвітлює основні аспекти концепції «балансу між добробутом та економічним розвитком». Ця концепція є важливою для забезпечення сталого розвитку суспільства, де зростання економіки не повинно відбуватися на шкоду добробуту населення.

Таблиця 1.4

Основні аспекти концепції «балансу між добробутом та економічним розвитком»

№	Аспект концепції	Характеристика	Вплив на економічний розвиток
1	Добробут як критерій успішності	Добробут населення визначається рівнем доходів, умовами життя, доступом до соціальних послуг.	Забезпечення високого рівня добробуту сприяє підвищенню споживчої здатності, що по собі стимулює економічний розвиток.
2	Економічний розвиток як основа прогресу	Економічний розвиток включає зростання ВВП, інновації, підвищення продуктивності праці та зайнятості.	Забезпечує стабільне зростання економіки, створення нових робочих місць та можливостей для підвищення добробуту.
3	Взаємозалежність між економічним розвитком і добробутом	Баланс між зростанням економіки і покращенням якості життя населення.	Порушення балансу може призвести до соціальних нерівностей, що негативно впливає на стабільність економіки.
4	Стійкість соціальних систем	Сталий розвиток соціальних програм, доступ до освіти, охорони здоров'я та інших базових послуг.	Зміцнення соціальних інститутів підтримує економічний розвиток, оскільки сприяє більшій продуктивності та стабільності.
5	Роль інклюзивного зростання	Підвищення рівня доходів для всіх верств населення і зменшення соціальних нерівностей.	Інклюзивний економічний розвиток знижує соціальну напругу та забезпечує стабільність економіки через більш рівномірний розподіл ресурсів.

Джерело: складено автором на основі [39, с. 14].

У табл. 1.4 наведено п'ять ключових аспектів, що визначають цю концепцію: від добробуту як критерію успішності до важливості інклюзивного зростання. Кожен аспект відіграє важливу роль у формуванні комплексної

політики, що сприяє не тільки економічному зростанню, а й покращенню якості життя громадян.

Добробут населення є одним із основних показників успішності розвитку будь-якої країни. Він визначається рівнем доходів, умовами життя, доступом до соціальних послуг, таких як охорона здоров'я та освіта. Високий рівень добробуту стимулює споживчу здатність населення, що, своєю чергою, сприяє економічному розвитку через зростання попиту на товари та послуги.

Економічний розвиток є основою для досягнення високих стандартів життя. Він включає зростання ВВП, інновації, покращення продуктивності праці та створення нових робочих місць. Стабільний економічний розвиток є основою для поліпшення добробуту населення через підвищення доходів і доступ до нових можливостей.

Економічний розвиток і покращення добробуту не існують окремо, вони тісно взаємопов'язані. Порушення балансу між ними може призвести до соціальних нерівностей, які негативно впливають на стабільність економіки. Якщо економіка розвивається, але добробут населення не зростає, це може спричинити соціальну напругу [51].

Соціальні системи повинні бути стійкими для забезпечення добробуту населення на довгострокову перспективу. Сталий розвиток соціальних програм, таких як доступ до охорони здоров'я та освіти, є ключовим для підвищення продуктивності та стабільності економіки. Тому зміцнення соціальних інститутів має безпосередній вплив на економічний розвиток.

Інклюзивний розвиток передбачає зростання економіки, яке включає всі верстви населення, зменшуючи соціальні нерівності. Це важливо для забезпечення стабільності економіки, оскільки більш рівномірний розподіл ресурсів зменшує соціальні ризики і забезпечує широкий доступ до благ і можливостей.

Табл. 1.5 ілюструє баланс між добробутом і економічним розвитком в контексті різних теорій. Кожна з представлених теорій надає свій погляд на те, як економічний розвиток і добробут повинні взаємодіяти для досягнення

гармонії в суспільстві. Розуміння цих теорій дозволяє розробляти ефективні стратегії, що забезпечують баланс між зростанням економіки та підвищенням рівня життя.

Таблиця 1.5

Визначення балансу між добробутом і економічним розвитком в контексті різних теорій

№	Теорія	Характеристика	Вплив на концепцію балансу
1	2	3	4
1	Теорія неолібералізму	Пріоритет ринкової економіки, мінімізація державного втручання, вільний ринок як основа розвитку.	Може призвести до економічного зростання, але без достатнього забезпечення соціального добробуту для всіх верств.
2	Соціальна ринкова економіка	Поєднання ринкових механізмів і соціальних програм для забезпечення добробуту і економічного розвитку.	Розвиток економіки та підтримка соціальних програм сприяють сталому розвитку та високому рівню добробуту.
3	Теорія сталого розвитку	Орієнтація на економічний розвиток, що враховує екологічні та соціальні аспекти, задоволення потреб без шкоди для природи.	Підвищення добробуту без втрати ресурсів для майбутніх поколінь, забезпечення довготривалого економічного росту.
4	Кейнсіанська теорія	Активне втручання держави в економіку для стабілізації ринку, підтримки зайнятості і добробуту.	Державні інвестиції в соціальні програми і соціальне забезпечення підвищують добробут при стабільному економічному розвитку.
5	Теорія економічного росту	Акцент на інвестиціях, інноваціях та технологічному прогресі для досягнення економічного зростання.	

Джерело: складено автором на основі [39, с. 45].

Теорія неолібералізму акцентує увагу на ринкових механізмах та мінімізації державного втручання. Вона підкреслює, що вільний ринок є основою економічного розвитку, але такий підхід може призвести до економічного зростання, яке не завжди забезпечує соціальний добробут для всіх верств населення.

Поєднання ринкових механізмів та соціальних програм є основою соціальної ринкової економіки. Цей підхід забезпечує розвиток економіки та

одночасно підтримує соціальні програми, що сприяє сталому розвитку та підвищенню добробуту населення [47, с. 494].

Теорія сталого розвитку акцентує свою увагу на необхідності збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь при досягненні економічного зростання. Це забезпечує баланс між економічним розвитком і збереженням екологічних ресурсів, що сприяє довгостроковому підвищенню добробуту без шкоди для природи.

Кейнсіанська теорія пропонує активне втручання держави в економіку для стабілізації ринку, підтримки зайнятості і добробуту. Державні інвестиції в соціальні програми та соціальне забезпечення можуть значно підвищити рівень добробуту при стабільному економічному розвитку.

Теорія економічного росту акцентує на важливості інвестицій, інновацій та технологічного прогресу для досягнення економічного розвитку. Вона також підкреслює необхідність рівного доступу до економічних можливостей для забезпечення загального добробуту в суспільстві [52].

Різні теорії підходи дають можливість зрозуміти, що для сталого розвитку країни необхідно поєднувати економічний ріст із підвищенням якості життя населення через соціальні програми, інклюзивне зростання та сталі інвестиції в екологічно чисті технології.

Соціальні видатки є важливою частиною економічних стратегій урядів, які сприяють швидкому та сталому розвитку. Зазвичай державні витрати стимулюють економічний прогрес, викликаючи збільшення приватних витрат і, таким чином, прискорюючи зростання через множинний ефект. Однак надмірні витрати можуть призвести до державного боргу, а недостатні витрати, по собі, можуть уповільнити економічну динаміку. Теоретичні дослідження в цій сфері привели до виникнення різних шкіл думок, таких як закон Вагнера, кейнсіанська макроекономічна теорія та теорія Вальраса.

Згідно із законом Вагнера, економічне зростання є основним фактором, що збільшує витрати державного сектора. Економіка що розвивається створює можливості для збільшення доходів через оподаткування, що, своєю чергою,

дозволяє розширювати обсяг державних витрат і субсидій. Закон Вагнера стверджує, що зі збільшенням національного доходу зростають і державні витрати. Це положення особливо корисне для аналізу торгівлі, споживання та державних витрат у країнах, що розвиваються. Вагнер наголошує на тому, що з розвитком економіки та зростанням її складності виникає більша потреба у публічних товарах, таких як інфраструктура, освіта та охорона здоров'я, що призводить до збільшення витрат уряду [40]. В країнах що розвиваються, зростання доходів через торгівлю може стимулювати споживання та збільшувати доходи урядів, що, своєю чергою, дає змогу більше інвестувати в розвиток.

Кейнсіанська теорія, своєю чергою, стверджує, що державні витрати є основним рушієм економічного зростання. Ця перспектива акцентує важливість державних витрат, підкреслюючи їхній позитивний вплив на розширення валового внутрішнього продукту (ВВП). Згідно з цією теорією, підвищення рівня споживчих витрат веде до збільшення сукупного попиту, що сприяє економічному зростанню. Кейнс вважав, що міжнародна торгівля може підвищити сукупний попит, але за умов торговельного дисбалансу можуть виникати проблеми, такі як безробіття. Згідно з його теорією, зростання споживчих витрат на основі збільшення доходів сприяє подальшому економічному розвитку [46].

З погляду теорії Вальраса, процес вирівнювання торгівлі допомагає зменшити надлишок пропозиції та забезпечити збалансоване попит-постачання на різних ринках. Вальрас виступав за загальне рівновагу на ринках, де міжнародна торгівля є частиною загальної системи обміну, спрямованої на оптимальний розподіл ресурсів. Однак його модель здебільшого виключає роль урядових інтервенцій, концентруючись на тому, як вільні ринки досягають ефективної рівноваги без зовнішнього втручання [52].

Нещодавня економічна турбулентність, викликана пандемією COVID-19, значно вплинула на всі підприємства, домогосподарства та окремі економіки. Криза порушила економіку як на національному, так і на міжнародному рівнях. Деякі галузі, такі як торгівля, інвестиції, транспорт і туризм, постраждали

найбільше. Водночас уряди розробляють довгострокові фінансові плани для подолання наслідків пандемії, однак економічна ситуація в наступні роки вимагатиме розробки унікальних та безпрецедентних фінансових і монетарних політик [44]. Наприклад, індійські видатки на охорону здоров'я (3,8 % від ВВП у 2024 році) [54] є одними з найнижчих у світі, що ускладнило боротьбу з пандемією. Дослідження показують, що витрати на охорону здоров'я позитивно пов'язані з економічним зростанням, оскільки доступ до медичних послуг та належна інфраструктура є важливими факторами для стійкого розвитку економіки.

Для формування спільного розуміння взаємозв'язку між особистими споживчими витратами, торгівлею, державними витратами та економічним зростанням було проведено широке дослідження літератури. Одним із ключових факторів, що впливає на динаміку соціальних витрат, є економічний розвиток країни. Зазвичай, чим вищий рівень економічного розвитку, тим більші можливості для фінансування соціальних програм. Однак глобальні економічні кризи, такі як пандемія COVID-19, можуть призвести до значного скорочення економічної активності, що своєю чергою обмежує можливості урядів щодо збільшення соціальних витрат. Наприклад, у період пандемії багато країн зазнали економічних втрат через введення карантинних обмежень, що вплинуло на їх бюджети та соціальні програми. Водночас уряди були змушені збільшити соціальні видатки для підтримки найбільш вразливих верств населення [51].

Значною мірою соціальні видатки також залежать від політичних рішень урядів, які можуть змінювати пріоритети в межах бюджетної політики. Наприклад, у період економічної рецесії або кризи, як це було під час глобальної фінансової кризи 2008 року, уряди часто змінюють структуру соціальних витрат, надаючи більше ресурсів на боротьбу з безробіттям та підтримку незабезпечених верств населення [47, с. 494]. Це впливає на економічний розвиток, оскільки такі заходи можуть допомогти стабілізувати споживчий попит та зберегти соціальну стабільність.

Аналізуючи досвід таких країн, як Велика Британія, де уряд впровадив численні програми підтримки малого бізнесу під час пандемії COVID-19, було продемонстровано важливість урядових програм для збереження економічної активності. Остаточний звіт Казначейства [55] показав, що без цих заходів більшість малих підприємств у Великій Британії зазнали б значних втрат, що вплинуло б на загальний рівень економічного розвитку країни. Це підкреслює важливість своєчасного реагування урядів на соціально-економічні виклики для мінімізації негативних наслідків для економіки. Загалом, динаміка соціальних видатків у світі та їх зв'язок з економічним розвитком є важливою темою для досліджень, оскільки вона дозволяє краще розуміти, як соціальна політика може сприяти або перешкоджати економічному зростанню.

Отже, баланс між економічним розвитком і добробутом є критично важливим для створення стійкого та успішного суспільства. Ефективне управління цими процесами вимагає не лише інвестицій у виробництво та інновації, але й активного впровадження соціальних програм, які сприяють покращенню якості життя населення. Залучення всіх верств населення до економічного процесу через інклюзивне зростання, забезпечення соціальної справедливості та сталого розвитку екологічно чистих технологій створюють умови для стабільного добробуту, який може служити основою для подальшого економічного зростання.

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНИХ ВИДАТКІВ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК У СВІТІ ТА УКРАЇНІ

2.1. Соціальні видатки у країнах світу: динаміка, зв'язок з економічним розвитком

Соціальні видатки є одним із ключових інструментів державної політики, які визначають рівень добробуту громадян та сприяють економічному розвитку країни. У період 2021–2024 рр., на фоні глобальних викликів, таких як пандемія COVID-19, економічна нестабільність, а також війна в Україні, держави були змушені переглядати свої соціальні програми та адаптувати їх до нових умов. Рис. 2.1 відображає динаміку соціальних витрат у кількох країнах світу, де кожен рік надає окремі показники щодо частки соціальних витрат у ВВП. Це дозволяє оцінити зміни в соціальній політиці, а також їх кореляцію з економічним розвитком на різних етапах економічного відновлення та глобальних криз.

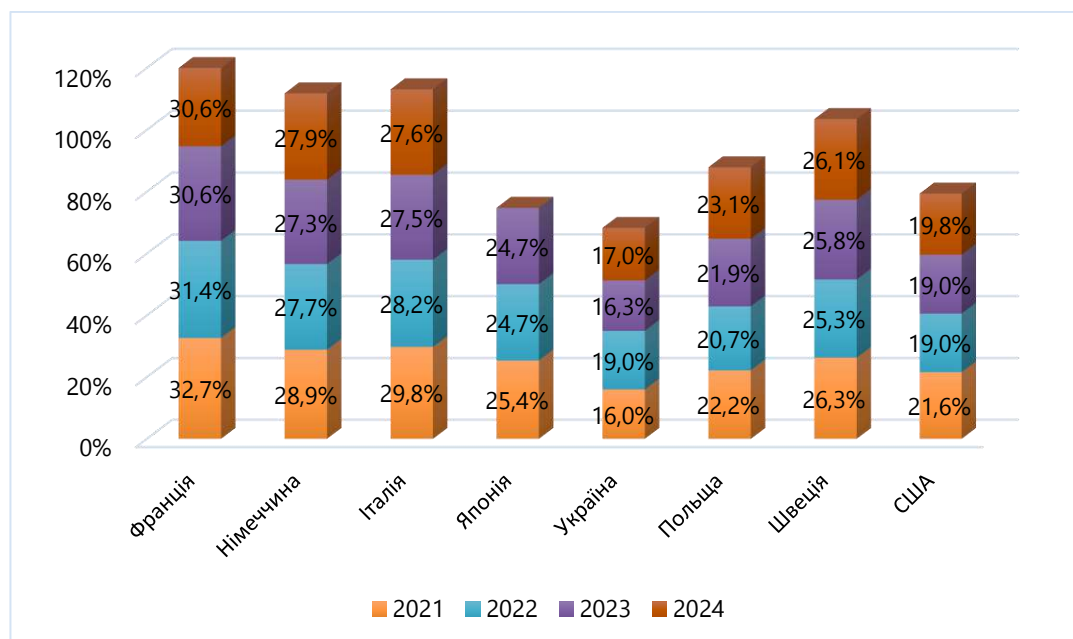

Рис. 2.1. Динаміка соціальних витрат у країнах світу за 2021–2024 рр. (у % до ВВП) складено автором на основі [27; 28]

На графіку, що відображає динаміку соціальних видатків у країнах світу, видно важливі тренди та зміни в політиці соціальних витрат. У 2021 році, в умовах економічної рецесії через пандемію, більшість країн збільшили соціальні витрати для підтримки громадян. В Україні, як і в деяких європейських країн, спостерігався значний ріст соціальних видатків (16% ВВП), що було спричинено як необхідністю забезпечення соціальних потреб населення, так і початковим етапом адаптації до постпандемічних умов.

Протягом 2022–2023 років багато країн, зокрема Німеччина, Франція та Японія, продовжили скорочувати соціальні видатки. В основному це обумовлено спробами оптимізувати державні бюджети після пандемії, а також тенденціями до економічної стабілізації. У Франції, наприклад, соціальні видатки зменшились із 32,7% ВВП у 2021 році до 30,6% у 2024 році, що показує мету урядів цих країн щодо зниження витрат і повернення до збалансованих бюджетів.

Україна демонструє різке збільшення соціальних видатків. Так, у 2022 році соціальні витрати в Україні становили 19% ВВП, що на 3% більше, ніж у 2021 році. У структурі соціальних видатків України на 2024 рік найбільшу частку займають пенсійні виплати, що відображає як масштаб пенсійних зобов'язань держави, так і потребу підтримувати вразливі групи населення в умовах війни.

Швеція та Італія показують стабільність соціальних витрат, з малими коливаннями у межах 26-27% ВВП, що вказує на стабільність їх соціальної політики, з орієнтацією на підтримку соціальних стандартів для населення навіть в умовах економічних змін.

Загалом, у всіх країнах спостерігається тенденція до поступового зниження соціальних видатків як частки від ВВП, що свідчить про відновлення економік і стабілізацію в постпандемічний період. Водночас для України спостерігається продовження зростання соціальних витрат, через пріоритетність соціальних аспектів для забезпечення економічної стабільності.

Структура соціальних видатків є важливим індикатором того, як країни розподіляють свої ресурси для забезпечення соціальної підтримки населення.

Вона відображає пріоритети урядів щодо фінансування різних сфер соціальної політики, таких як пенсії, охорона здоров'я, освіта та допомога безробітним. Рис. 2.2 демонструє структуру соціальних видатків для кількох розвинених та розвиваючих країн у 2024 році.

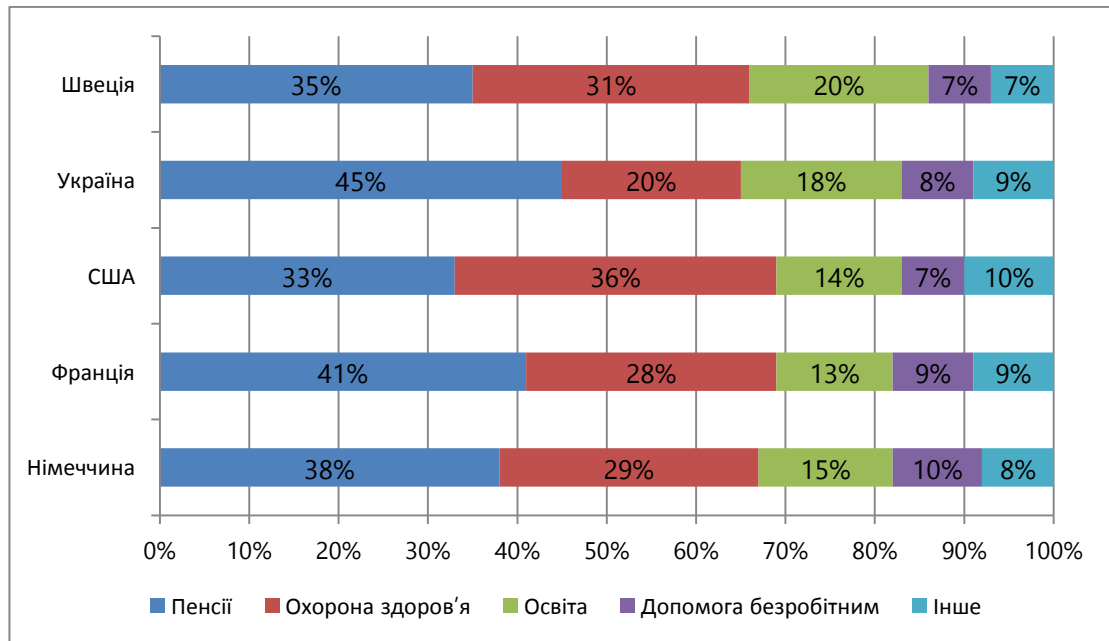

Рис. 2.2. Структура соціальних видатків (у % до загального обсягу соціальних видатків) у 2024 р. [27; 28]

У 2024 році структура соціальних видатків у Німеччині показує, що найбільша частка витрат направлена на пенсії (38%), що є важливим для пенсійного забезпечення в умовах старіння населення та високої потреби в підтримці людей похилого віку. Охорона здоров'я займає друге місце з часткою 29%, що свідчить про значну увагу до системи охорони здоров'я та медичних послуг, які є ключовими для підтримки добробуту населення. Освіта отримує 15% витрат, що також є важливим елементом соціальної політики, орієнтованої на розвиток людського капіталу.

У Франції структура соціальних видатків є подібною до німецької, з відмінністю, що витрати на пенсії складають ще більшу частку – 41%. Це підкреслює сильну орієнтацію французького уряду на підтримку старшого покоління, разом з тим як на охорону здоров'я витрачається 28%, що також свідчить про високий рівень медичного забезпечення. Освіта отримує 13%, а

допомога безробітним – 9%, що є важливими складовими соціальної політики Франції.

У Сполучених Штатах Америки, структура соціальних видатків показує високий рівень фінансування охорони здоров'я (36%), що є результатом значних інвестицій в медичні послуги, включаючи програми для малозабезпечених верств населення. Пенсії займають 33%, що також свідчить про значний акцент на соціальне забезпечення пенсіонерів. Освіта та допомога безробітним займають менші частки – 14% та 7% відповідно.

В Україні структура соціальних видатків на 2024 рік демонструє значну частку витрат на пенсії. Ріст у відсотковому співвідношенні відбувся у зв'язку індексацією й підвищенням соціальних стандартів, тоді як реальна пенсія з урахуванням інфляційних коливань навпаки зменшилася.

Охорона здоров'я отримує 20%, що свідчить про певні труднощі в цій сфері, хоча вона залишається важливим напрямом фінансування. Освіта займає 18%, що є індикатором спрямованості на підвищення якості освіти, попри складні економічні умови.

Швеція, як країна з високим рівнем соціальних гарантій, має збалансовану структуру витрат, де найбільша частка витрачається на охорону здоров'я (31%) і освіту (20%). Пенсії займають 35%, що також свідчить про значну увагу до забезпечення старшого покоління. Допомога безробітним складає 7%, що відображає стабільний ринок праці в країні.

Загалом, структура соціальних видатків у цих країнах відображає їхні пріоритети в соціальній політиці, де найбільша увага зосереджена на пенсійних виплатах, охороні здоров'я та освіті, що є важливими для підтримки високої якості життя населення та забезпечення сталого економічного розвитку.

Зв'язок між рівнем соціальних видатків і ВВП на душу населення є важливим індикатором ефективності соціальної політики країни. Високий рівень соціальних видатків зазвичай свідчить про намагання урядів підтримати соціальну стабільність та забезпечити високий рівень життя своїх громадян. Водночас ВВП на душу населення є ключовим показником економічного

розвитку країни, який відображає загальний рівень добробуту. Рис. 2.3 показує цей зв'язок для ряду країн у 2024 році, порівнюючи соціальні видатки як відсоток від ВВП, ВВП на душу населення та індекс людського розвитку (ІЛР).

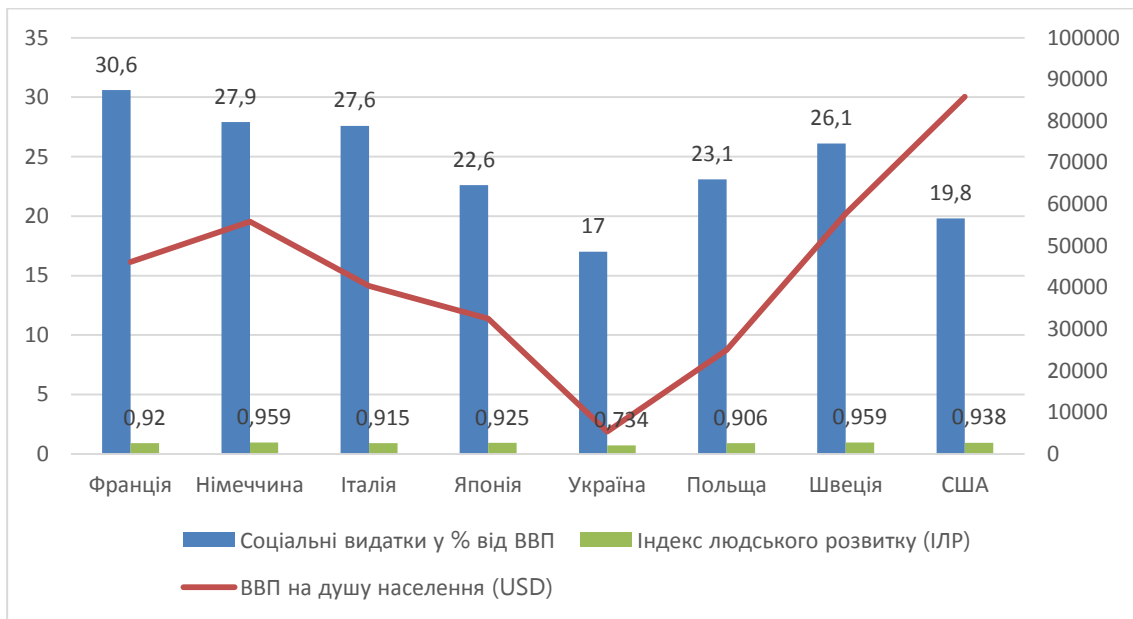

Рис. 2.3. Зв'язок між рівнем соціальних видатків, ІЛР та ВВП на душу населення у 2024 р. [27; 28]

Німеччина, з рівнем соціальних видатків 27,9% ВВП і ВВП на душу населення 55,800 USD, показує високий рівень соціальних інвестицій, що дозволяє забезпечити значну підтримку своєму населенню. Індекс людського розвитку (ІЛР) у країні становить 0,959, що є одним із найвищих значень серед розвинених країн. Це свідчить про те, що високі соціальні витрати в Німеччині сприяють не лише економічному добробуту, а й поліпшенню якості життя громадян.

У Франції соціальні видатки становлять 30,6% від ВВП, що є значним показником порівняно з іншими країнами. ВВП на душу населення в країні дорівнює 46,100 USD, що підтверджує її високу економічну розвиненість, а ІЛР – 0,920 – вказує на добрий рівень якості життя. Високий рівень соціальних витрат у Франції націлений на забезпечення доступу до пенсій, охорони здоров'я та освіти, що є основними напрямками соціальної політики.

США з рівнем соціальних видатків 19,8% від ВВП мають значно нижчі витрати на соціальні програми в порівнянні з європейськими країнами, але ВВП на душу населення в країні складає 85,800 USD, що є найвищим серед розглянутих країн. Це свідчить про високий рівень економічного розвитку, хоча ІЛР у США трохи нижчий – 0,938, що вказує на деякі соціальні нерівності та менш доступні соціальні послуги для широких верств населення.

Для Японії, з рівнем соціальних видатків 22,6% від ВВП і ВВП на душу населення 32,487 USD, демонструє збалансовану соціальну політику. ІЛР в Японії також високий – 0,925, що свідчить про добробут її громадян, попри менші за обсягом соціальні витрати порівняно з Німеччиною та Францією.

Швеція є ще однією країною з високим рівнем соціальних видатків (26,1% від ВВП), що надає великі кошти на підтримку своїх громадян. ВВП на душу населення складає 57,723 USD, а ІЛР досягає 0,959 – найвищий серед представлених країн поряд з Німеччиною. Це свідчить про успішну реалізацію соціальних програм, що підтримують високий рівень життя та рівні можливості для всіх громадян.

Україна, з рівнем соціальних видатків 17% від ВВП, має ВВП на душу населення лише 5,100 USD, що найнижчим, ніж у всіх розвинених країнах. ІЛР України – 0,734, що вказує на серйозні виклики в сфері соціального забезпечення та необхідність додаткових реформ для покращення умов населення. Хоча соціальні видатки у 2024 році залишались суттєвими, їхній вплив на добробут громадян є недостатнім. У поєднанні з неефективними соціальними реформами та перерозподілом бюджетних ресурсів на користь оборонного сектору держава не може підтримувати належний рівень життя як у розвинених країн.

Польща, з рівнем соціальних видатків 23,1% від ВВП, має ВВП на душу населення 24,973 USD і ІЛР 0,906, що свідчить про збалансовану соціальну політику, орієнтовану на зростання рівня життя при поміркованих витратах на соціальні програми.

Загалом, зв'язок між рівнем соціальних видатків і ВВП на душу населення вказує на те, що країни з вищим ВВП на душу населення здебільшого мають

більші соціальні витрати, що дозволяє їм забезпечувати високий рівень якості життя та соціальних гарантій для своїх громадян. Однак важливо враховувати, що високий рівень соціальних витрат є ефективним тільки в умовах стабільної економічної ситуації, коли країна здатна генерувати достатньо ресурсів для фінансування цих програм.

Отже, зв'язок між рівнем соціальних видатків і ВВП на душу населення вказує на те, що країни з вищим ВВП на душу населення здебільшого мають більші соціальні витрати, що дозволяє їм забезпечувати високий рівень якості життя та соціальних гарантій для своїх громадян. Однак важливо враховувати, що високий рівень соціальних витрат може бути ефективним тільки в умовах стабільної економічної ситуації, коли країна здатна підтримувати баланс між соціальними інвестиціями та економічною стабільністю. У країнах з низьким рівнем ВВП на душу населення, як-от Україна, високий рівень соціальних видатків часто не може забезпечити потрібний рівень життя через обмежені ресурси, що вимагає додаткових економічних реформ для поліпшення ситуації.

2.2. Соціальні видатки та економічне зростання в Україні: стан та виклики

Соціальні видатки завжди відіграють ключову роль у забезпеченні стабільності держави, зменшенні соціальної напруги, підтримці вразливих верств населення та створенні передумов для сталого економічного розвитку. В умовах війни, яка триває з 2014 року, а масштабувалась з початку 2022 року, значення соціального фінансування в Україні суттєво зросло. На фоні масштабних руйнувань, переміщення мільйонів громадян та глибокої трансформації національної економіки, соціальні видатки стали не лише інструментом підтримки, а й критичним чинником збереження людського потенціалу та відновлення країни.

За даними зведеного бюджету України за 2021–2026 роки, спостерігається стале зростання загального обсягу видатків, зокрема на соціальний захист. Якщо

у 2021 році видатки бюджету становили 1,84 трлн грн, то вже у 2023 – понад 4,44 трлн грн. Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення у той же період зросли з 367,3 млрд грн до понад 514 млрд грн. Проте, частка соціальних видатків у загальному бюджеті зменшилася: з 19,92% у 2021 році до 9,37% на початку 2025 року. Така тенденція пояснюється суттєвим збільшенням військових витрат та фінансування безпеки.

Після початку активної фази воєнних дій 24 лютого 2022 року значна кількість громадян України була змушена залишити свої домівки у пошуках безпечніших умов життя. За офіційними даними Міністерства соціальної політики України, станом на травень 2026 в країні зареєстровано близько 4,62 мільйона внутрішньо переміщених осіб (далі ВПО). У відповідь на нові виклики, спричинені збройною агресією, урядом було оперативно впроваджено низку заходів, спрямованих на забезпечення базових соціальних гарантій для постраждалого населення. Так, з метою безперервності соціальних виплат в умовах воєнного стану, було ухвалено Постанову Кабінету Міністрів України № 162 від 26 лютого 2022 року, яка передбачає альтернативні механізми виплат у разі порушення роботи банківських установ. Згодом Постановою № 214 від 7 березня 2022 року уточнено, що всі призначені державні соціальні допомоги та пільги мають виплачуватись безперебійно протягом дії воєнного стану та ще один місяць після його завершення [9].

Особливу увагу було приділено підтримці ВПО. Постанова Кабінету Міністрів України № 332 від 20 березня 2022 року (із подальшими змінами) врегулювала порядок призначення та виплати допомоги на проживання для ВПО. Така підтримка надається строком на шість місяців та спрямована на допомогу найуразливішим категоріям населення, а також на стимулювання до працевлаштування працездатних осіб. Передбачено щомісячні грошові виплати у розмірі 3000 грн для дітей та осіб з інвалідністю та 2000 грн для інших категорій без обмежень, зокрема щодо працевлаштування або наявності майна. У порівнянні з попереднім механізмом, встановленим Постановою КМУ № 505 від 1 березня 2014 року, нові правила є суттєво ліберальнішими [12]. Раніше

працевдатні особи мали право лише на 442 грн щомісячної допомоги, яка припинялась у разі непрацевлаштування протягом чотирьох місяців. Також обмеження стосувалися наявності нерухомості або депозитів. Натомість у 2026 році держава виділила 52,8 млрд грн на підтримку ВПО з державного бюджету, що свідчить про безпрецедентний рівень соціальної підтримки в умовах кризи [32].

Війна суттєво вплинула на пріоритети бюджетного фінансування. З одного боку, виникла потреба у масових виплатах для ВПО, компенсаціях за втрату житла, допомозі по безробіттю, а також підтримці пенсійної системи. З іншого – державі довелося значно перерозподілити кошти на потреби оборони, що зменшило питому вагу соціальних витрат у бюджеті. Попри це, соціальний блок залишається другим за обсягом після сектору безпеки та оборони.

На рис. 2.4 показано динаміку витратків зведеного бюджету України та витратків на соціальний захист і соціальне забезпечення у період з 2021 по 2026 рік.

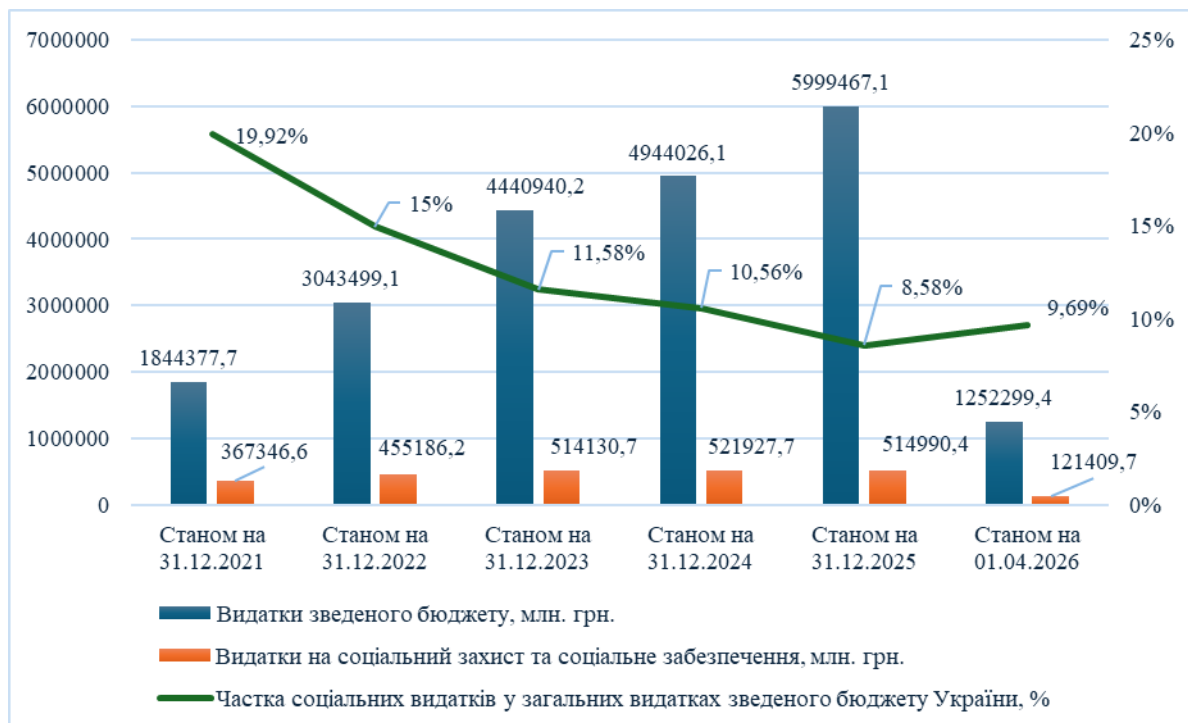

Рис. 2.4. Динаміка частки соціальних витратків у загальних витатках зведеного бюджету України за 2021-2026 рр. [7]

З даних видно, що з 2021 по 2026 рік відбувається значне збільшення загальних видатків зведеного бюджету України. У 2021 році загальна сума видатків становила 1844377,7 млн грн, а до 2026 року вона зросла до 1252299,4 млн грн. Це зростання відображає не лише економічну ситуацію, але й посилення державних витрат на різні сфери економіки, включаючи соціальний захист.

Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення також зростають, проте не такими високими темпами, як загальні видатки зведеного бюджету. У 2021 році вони становили 367346,6 млн грн, а до 2026 року знизилися до 121409,7 млн грн, що є результатом інфляційних процесів, змін у демографічній ситуації та пріоритетах державної політики.

Частка соціальних видатків у загальній структурі видатків зведеного бюджету України демонструє тенденцію до зниження протягом аналізованого періоду. У 2021 році вона становила 19,92%, тоді як у 2026 році скоротилася до 9,69%. Така динаміка відображає трансформацію бюджетних пріоритетів із поступовим перерозподілом ресурсів на користь інших напрямів, зокрема оборони та економічного розвитку. Зменшення питомої ваги соціальних видатків пов'язане з обмеженістю фінансових ресурсів, зростанням потреб у фінансуванні альтернативних секторів, а також структурними змінами у сфері соціальної політики.

У межах соціальних видатків найбільшу частку стабільно займає соціальний захист і соціальне забезпечення (понад 54% щороку у 2021–2026 рр.). Інші напрямки – освіта, охорона здоров'я, житлово-комунальне господарство, культура і спорт – отримують відносно менше коштів, хоча їх роль у відновленні людського капіталу є критично важливою. Особливо актуальним є питання підтримки сфери охорони здоров'я, яка перебуває під постійним навантаженням внаслідок війни, поранень, епідемічних загроз та руйнування інфраструктури.

У довоєнний період соціальні видатки виконували роль «м'якого стимулу» для економіки, сприяючи формуванню попиту на товари й послуги, розвитку освітніх та медичних послуг, підтримці споживчої активності. В умовах війни вони перетворилися на ключовий фактор збереження соціальної єдності та

елементарного добробуту. Проте, ефект соціальних видатків на економічне зростання в умовах обмежених фінансових ресурсів залишається обмеженим. Зростання державного боргу, інфляційний тиск і зменшення інвестиційної активності уповільнюють економічне відновлення.

Аналіз структури соціальних видатків зведеного бюджету України за функціональною класифікацією дає змогу глибше зрозуміти пріоритети державної соціальної політики у період 2021–2026 років (рис. 2.5). Така класифікація охоплює основні напрями фінансування соціальної сфери: житлово-комунальне господарство, духовний і фізичний розвиток, охорону здоров'я, освіту, а також соціальний захист і соціальне забезпечення.

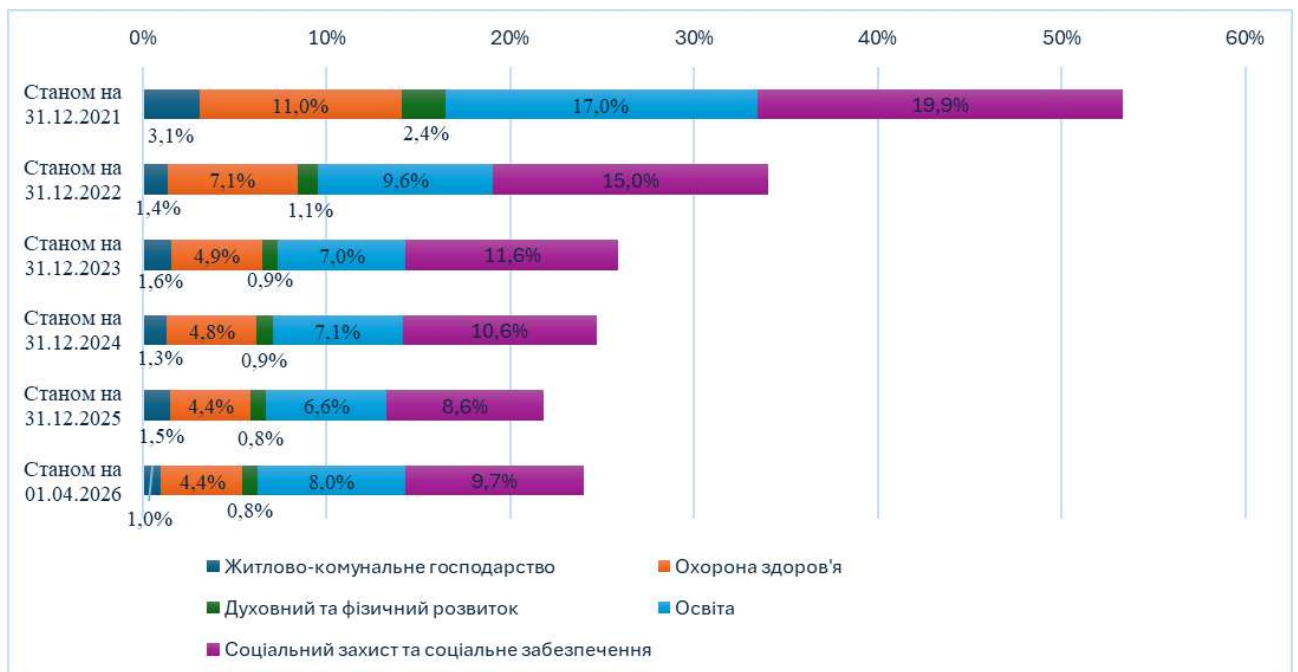

Рис. 2.5. Структура соціальних видатків зведеного бюджету України за функціональною класифікацією за 2021-2026 рр. (%) [7]

Упродовж досліджуваного періоду найбільшу частку в структурі соціальних видатків стабільно займає соціальний захист та соціальне забезпечення — понад 54% у 2021, на 30% менше – 24% у 2026. Така структура відображає провідну роль цієї категорії у системі соціальної політики України. До її складу належать пенсійні виплати, допомога малозабезпеченим, підтримка ВПО, а також фінансування програм для соціально вразливих груп населення,

що набуває особливого значення в умовах воєнного стану та супутніх соціально-економічних викликів.

Видатки на освіту посідають друге місце за обсягами в структурі соціальних витрат, проте спостерігається тенденція до поступового скорочення їхньої частки – з 17% у 2021 році до 8% у 2026-му, що пов'язано з необхідністю зменшити дефіцит бюджету з нинішніх 19,4% до 9,9% ВВП, а також переорієнтації ресурсів на інші, більш критичні для держави напрями, зокрема на оборону, енергетику тощо. Схоже скорочення видатків на освіту відбувалося у 2020 році, коли відбулось зменшення на 3%. Тоді це призвело до згортання програм підтримки молодих вчителів і проектів розвитку вищої освіти.

Охорона здоров'я, хоча і займає третє місце, демонструє поступове скорочення частки в загальній структурі – з 11% у 2021 році до 4,4% на початку 2026 року.

Невеликі, але стабільні частки видатків припадають на житлово-комунальне господарство та духовний і фізичний розвиток. Відповідно до даних, їхня частка поступово падає: з 3,1% до 1% та з 2,4% до 0,84% відповідно, що також вказує на скорочення фінансування регіональних програм розвитку, інфраструктурних проектів, культури, спорту та молодіжної політики.

Таким чином, структура соціальних видатків зведеного бюджету України у 2021–2026 роках демонструє домінування напрямку соціального захисту, зі значним скороченням у всіх функціональних категоріях. У зв'язку з нарощенням фінансування сектору безпеки та оборони, який набуває критичного значення для держави, із 6,91% у 2021 до 49,63% у 2026 році частки всіх видатків, а також довгостроковим сценарієм продовження війни, уряд застосовує скорочення для всіх класів видатків, в тому числі й соціальних.

Станом на кінець березень 2025 року, згідно з даними Міністерства соціальної політики України, кількість отримувачів допомоги серед ВПО становила 2,6 млн осіб, з яких майже 1,3 млн були працездатного віку. Водночас близько 60% з них залишалися без офіційного працевлаштування. З огляду на це, наприкінці 2023 року було запроваджено обмеження щодо надання допомоги для

тих осіб, які не працевлаштувались, не зареєструвались як фізичні особи-підприємці або безробітні.

До процесу надання допомоги активно долучилися міжнародні організації. За сприяння Міністерства цифрової трансформації, Програми розвитку ООН та за фінансової підтримки уряду Швеції було створено платформу «Допомога», що забезпечує адресну соціальну підтримку. Крім того, реалізовано проект спільно з ЮНІСЕФ для допомоги найбільш уразливим верствам населення згідно з Постановою КМУ № 405 від 5 квітня 2022 року.

Умови війни гостро поставили питання необхідності реформування національної системи соціального захисту. Застарілий категоріальний підхід, який домінує в Україні, часто не забезпечує ефективного розподілу ресурсів та не враховує реальні потреби населення. Саме тому виникає потреба у переході до більш адресних та гнучких механізмів соціального забезпечення, орієнтованих на грошову форму виплат та оцінку фактичного рівня потреб.

Попри зростання загального обсягу бюджетного фінансування соціальної сфери в абсолютних цифрах, ці витрати часто не відповідають фактичному рівню життя населення. Високий рівень майнової нерівності, значна частка осіб, що живуть за межею бідності, та інші соціальні індикатори свідчать про обмежену ефективність наявних інструментів соціального захисту.

Однак навіть у разі погіршення фінансово-економічної ситуації, держава не повинна обмежувати фундаментальні соціальні права громадян. Будь-які перерозподіли бюджетних ресурсів повинні здійснюватись таким чином, щоб зберігався баланс між суспільними інтересами та гарантіями, закріпленими в Конституції України, адже забезпечення гідного рівня життя є безумовним обов'язком держави за будь-яких умов.

Найбільшими викликами в контексті соціальних видатків є: зростання чисельності бенефіціарів (пенсіонерів, безробітних, ВПО), обмеженість бюджетних ресурсів, руйнування інфраструктури соціальної сфери, а також необхідність поєднання короткострокової підтримки з довгостроковими реформами. Соціальні реформи в Україні залишаються неповними й потребують

глибшої системної модернізації, оскільки зростання соціальних потреб населення не завжди супроводжується достатньою ресурсною та інституційною спроможністю держави. До прикладу, державна програма «Підтримка» є ефективною як інструмент швидкої допомоги населенню через діджиталізацію надання послуг, однак її результативність у довгостроковій перспективі залежить від адресності, бюджетної стійкості та узгодженості з загальною податково-бюджетною політикою. Для людей у короткій перспективі програма корисна, бо дає швидкий доступ до грошей і не створює складних бар'єрів отримання. Для держави вона не вирішує структурних проблем соціальної підтримки, бо радше розподіляє ресурси, ніж реформує систему. Для бюджету така модель є чутливою, якщо опора йде на зовнішні кошти, а не на стабільне зростання власних доходів.

Також особливу роль відіграє міжнародна допомога, яка частково компенсує брак власних ресурсів. Рисунок нижче демонструє обсяг наданої соціальної допомоги для України від міжнародних партнерів у 2025 році.

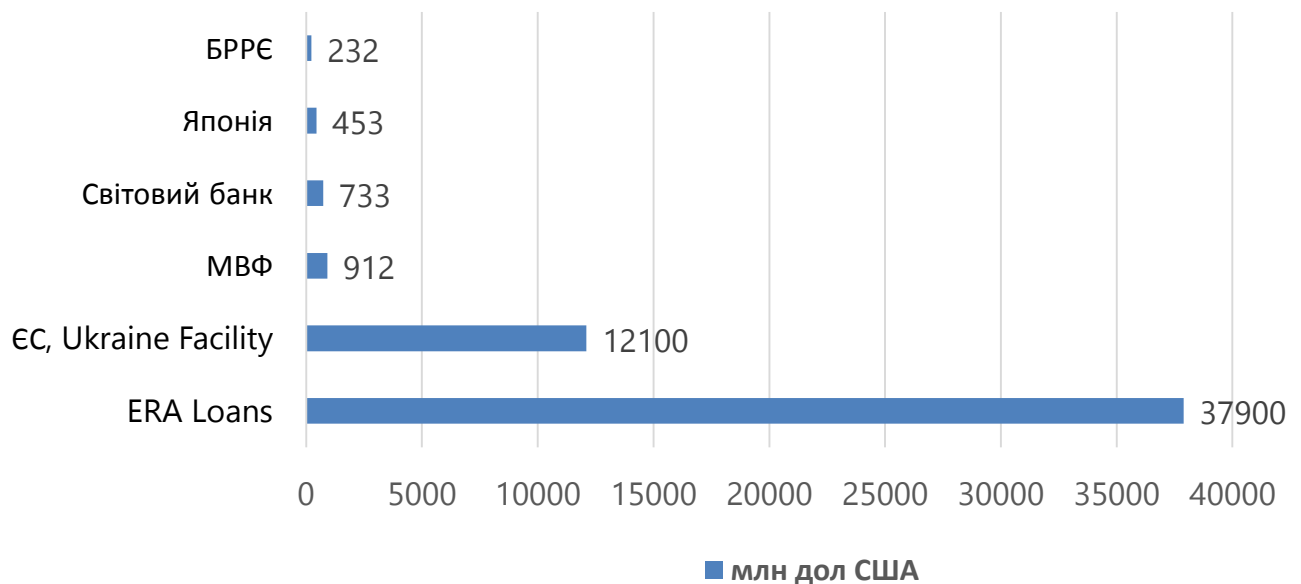

Рис. 2.6. Зовнішнє фінансування соціальних витратів України у 2025 р. [61]

Так у 2025 році Міністерство фінансів України залучило зовнішнє фінансування у розмірі 52,4 млрд доларів США. Міжнародна підтримка дозволила забезпечити в повному обсязі витатки соціально-гуманітарного

напряму. Всі внутрішні фінансові ресурси були спрямовані на сектор безпеки й оборони.

Отже, соціальні видатки залишаються важливим фактором підтримки українського суспільства в умовах війни та посилюють потенціал для економічного відновлення. Попри необхідність фінансування оборони, держава зберігає зобов'язання перед своїми громадянами, поступово адаптуючи соціальну політику до нових реалій. У майбутньому ключовим завданням буде забезпечення балансу між соціальною стабільністю та економічною динамікою, що вимагатиме глибоких реформ та ефективного використання наявних ресурсів.

2.3. Емпіричне дослідження впливу соціальних видатків на економічне зростання в Україні

У контексті глибоких соціально-економічних трансформацій, спричинених як внутрішніми структурними проблемами, так і зовнішніми шоками – зокрема повномасштабною війною – питання ефективності соціальних видатків набуло особливої актуальності для України. Соціальні витрати є не лише інструментом забезпечення базових потреб населення, але й важливим чинником формування внутрішнього попиту, стабілізації соціальної напруги та підтримки макроекономічної рівноваги. Емпіричне дослідження охоплює період 2021–2025 років і спрямоване на виявлення взаємозв'язку між динамікою соціально-демографічних показників, обсягами соціальних витрат та ключовими макроекономічними змінними. Аналіз дозволяє глибше зрозуміти, наскільки соціальна політика сприяє або, навпаки, стримує економічне зростання в умовах кризових викликів та відновлення.

Табл. 2.1 відображає ключові соціально-демографічні показники розвитку України у 2021–2025 рр., які мають безпосередній вплив на формування соціальної політики та відповідних бюджетних пріоритетів. Демографічні

тенденції впливають на структуру соціальних видатків, визначають потребу в пенсійному забезпеченні, охороні здоров'я та соціальному захисті населення.

Таблиця 2.1

**Динаміка соціально-демографічних показників розвитку України у
2021–2025 рр.**

Рік	Кількість пенсіонерів, млн осіб	Частка пенсіонерів у структурі населення, %	Співвідношення зайнятого населення і пенсіонерів	Середня очікувана тривалість життя, років	Кількість народжених на 1000 осіб	Сумарний коефіцієнт народжуваності, на 1 жінку
2021	11,13	25,13	1,44	72	7,3	1,16
2022	10,84	26,42	1,24	73	6,68	1,00
2023	10,68	28,32	1,30	73	6,03	0,85
2024	10,51	27,78	1,34	75	6,20	0,89
2025	10,34	31,44	1,38	74,9	6,45	0,93
2026	10,16	29,90	1,29	75	5,32	1,00

Джерело: [7, 56]

У 2021 році чисельність пенсіонерів становила 11,13 млн осіб, а вже у 2026 році вона знизилась до 10,16 млн, що можна пояснити як природним спадом, так і еміграційними процесами. Водночас частка пенсіонерів у загальній структурі населення зросла з 25,13% до 29,9%, що свідчить про загальне старіння населення. Погіршення цього показника обумовлює зростання навантаження на економічно активне населення: у 2021 році на одного пенсіонера припадало 1,44 зайнятого, а у 2026 – лише 1,29.

Середня очікувана тривалість життя залишалась на тому ж рівні у 2024, 2025 та 2026 роках на рівні 75 років, що ймовірно є наслідком війни. Показники народжуваності продемонстрували загальну тенденцію до зниження, з 7,3 народжених на 1000 осіб у 2021 році до 5,32 у 2026-му, а сумарний коефіцієнт народжуваності знизився з 1,16 до 1,00. Такі демографічні зрушення створюють довгострокові виклики для економіки, зокрема в контексті сталого фінансування соціальних програм.

Табл. 2.2 ілюструє динаміку зміни обсягу соціальних видатків державного бюджету України, а також їхню частку у валовому внутрішньому продукті за 2021–2026 рр.

Таблиця 2.2

Зміна соціальних видатків та ВВП України у 2021–2026 рр.

Рік	Соціальні видатки держбюджету, млрд грн	Номінальний ВВП, млрд грн	Частка соціальних видатків у ВВП, %
2021	367,3	5459	11,36
2022	455,1	5191	16,05
2023	514,1	6537	13,52
2024	521,1	7658	13,19
2025	514,9	8931	12,93
2026	121,4	-	-

Джерело: [7, 56, 57]

У 2021 році соціальні видатки становили 367,3 млрд грн, що дорівнювало 11,3% ВВП. У 2022 році, на тлі повномасштабної війни, спостерігається різке зростання соціальних витрат до 455 млрд грн, що становило вже 16% ВВП – найбільший показник за аналізований період. Надалі рівень соціальних витрат зростає до 515 млрд грн у 2025 році, проте їхня частка у ВВП поступово знижується до 12,93%. Це свідчить про поступове відновлення економіки та зміну фокусу бюджетної політики – від екстреного соціального реагування до збалансованого зростання.

Табл. 2.3 аналізує взаємозв'язок між обсягами соціальних видатків та ключовими макроекономічними змінними, включаючи рівень безробіття, темпи реального зростання ВВП, інфляцію (ІСЦ), а також коефіцієнт залежності пенсіонерів від зайнятого населення.

Таблиця 2.3

Взаємозв'язок соціальних видатків та макроекономічних змінних у 2021–2026 рр.

Рік	Соц. видатки, млрд грн	Безробіття, %	Реальне зростання ВВП, %	Індекс споживчих цін, %	Коеф. залежності пенсіонер/зайнятий
2021	367,3	9,8	+3,4	10,0	0,69
2022	455,1	18,5	-28,8	26,6	0,81
2023	514,1	17,4	+5,3	5,1	0,77
2024	521,1	14,3	+2,9	12,0	0,75
2025	514,9	17,7	+1,8	8,0	0,72
2026	121,4	≈10,0	-0,5	4,9	0,4

Джерело: [7, 56]

У 2022 році рівень безробіття досяг піку – 18,5%, реальне зростання ВВП різко скоротилось на 28,8%, а інфляція сягнула 26,6%. Це чітко вказує на кризовий стан економіки, всупереч зростанню соціальних витрат. Надалі, у 2024–2026 роках, спостерігається поступова стабілізація – безробіття знижується до 10%, інфляція уповільнюється до 4,9%, а ВВП повертається до зростання. Коефіцієнт залежності пенсіонер/зайнятий зріс у 2022 році до 0,81, що свідчить про сильне навантаження на систему соціального забезпечення. У наступні роки цей показник повільно зменшується, але залишається високим. Саме тому уряд повинен поступово ухвалювати реформи щодо зміни пенсійної системи. За оцінками експертів, повний перехід від спецпенсій (солідарної системи) до професійних (накопичувальної) може тривати щонайменше 13 років, якщо стартувати з 2026 або 2027 року. [59]

Табл. 2.4 відображає детальну структуру соціальних витрат у доларовому еквіваленті.

Таблиця 2.4

Економічні показники та соціальні витатки України у 2021–2026 рр.

Рік	Реальний ВВП, млрд дол. США	ВВП на душу населення, дол. США	Витатки на соціальний захист, млрд дол. США	Витатки на охорону здоров'я, млрд дол. США	Витатки на виплату пенсій, млрд дол. США	Частка пенсійних витрат у ВВП, %
2021	101,4	4874,0	12,43	6,25	18,16	11,36
2022	72,3	4576,2	13,17	5,70	18,18	16,05
2023	76,3	4694,0	12,83	4,90	20,41	13,52
2024	78,5	5719,0	13,70	5,20	21,50	13,19
2025	80,1	6382,4	11,64	5,92	19,4	12,93
2026	-	6718,0	11,5	1,25	24	-

Джерело: [7, 56, 57]

У 2022 році через девальвацію національної валюти та падіння ВВП реальний ВВП знизився до 72,9 млрд дол. США, а ВВП на душу населення скоротився до 4576 дол. США. Однак, частка пенсійних витрат у ВВП зросла до 16,05%, що демонструє пріоритетність соціальних програм навіть за умов

глибокої кризи. У 2023–2024 роках зростає реальний ВВП і доходи населення, одночасно продовжується зростання обсягів соціальних видатків. Видатки на охорону здоров'я залишаються відносно стабільними (4,9–5,9 млрд дол.), що також свідчить про стабілізаційні зусилля держави в умовах післявоєнного відновлення.

Табл. 2.5 узагальнює показники, що дають змогу простежити прямий вплив соціальних видатків на динаміку економічного зростання в Україні, враховуючи частку пенсіонерів та співвідношення між зайнятими особами і пенсіонерами.

Таблиця 2.5

Показники впливу соціальних видатків на економічне зростання в Україні

Рік	Соц. видатки, млрд грн	Реальне зростання ВВП, %	Частка пенсіонерів, %	Співвідношення зайняті/пенсіонери
2021	367,3	+3,4	26,33	1,44
2022	455,1	-29,1	32,48	1,24
2023	514,1	+5,3	33,23	1,30
2024	521,1	+4,2	33,80	1,34
2025	514,9	+4,8	34,10	1,38

Джерело: [7]

У 2021 році економіка демонструвала позитивне зростання на рівні 3,4% при помірному рівні соціальних видатків. Однак починаючи з 2022 року – з різким збільшенням витрат до 455 млрд грн і зростанням частки пенсіонерів – ВВП скоротився на 29,1%. Надалі, попри подальше збільшення видатків, економіка відновлюється: зростання ВВП у 2023–2025 рр. коливається в межах 4,2–4,8%. Водночас рівень співвідношення зайняті/пенсіонери залишається низьким, це також підкреслює важливість питання реформування системи оподаткування праці та пенсійного забезпечення.

SWOT-аналіз впливу соціальних видатків на економічне зростання в Україні є важливим інструментом для оцінки ефективності бюджетних витрат та їхнього впливу на загальний розвиток економіки (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

SWOT-аналіз впливу соціальних видатків на економічне зростання в Україні

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
<p>– Збільшення соціальних видатків. Впродовж 2021–2026 років спостерігалось постійн збільшення соціальних видатків державного бюджету. Було зафіксовано зростання із 367 млрд грн у 2021 році до 515 млрд грн у 2026 році, що дійсно показує що держава хоче гарантувати соціальний захист для населення.</p> <p>– Стабілізація економіки. Після різкого падіння ВВП у 2022 році на тлі ескалації війни, з 2023 року економіка поступово відновлюється, а зростання ВВП коливається в межах 4,2–5,3%. В основному це зумовлено посиленням фінансової допомоги від партнерів, соціальні видатки зросли, і могли знизитись при різних сценаріях війни (зокрема й поразкою України й повної капітуляції).</p> <p>– Поліпшення демографічних показників. Хоча середня очікувана тривалість життя була стабільною впродовж 2023-2026 років, це також свідчить про ймовірну стабілізацію загального рівня здоров'я населення завдяки соціальним витратам.</p>	<p>– Зростання навантаження на економічно активне населення. Частка пенсіонерів у загальній структурі населення збільшується, що призводить до погіршення співвідношення між зайнятим населенням і пенсіонерами (з 1,44 у 2021 році до 1,38 у 2025 році).</p> <p>– Низька ефективність використання соціальних видатків у кризовий період. У 2022 році, коли соціальні видатки різко зросли до 455 млрд грн (16% ВВП), дані свідчать що реальні економічні потужності скоротились на 29,1%. Тому при високих витратах на соціальний ефект був значно нижчим, ніж очікувалося.</p> <p>– Демографічні проблеми. Зниження рівня народжуваності та зростання кількості пенсіонерів вказують на несприятливі демографічні зміни, які створюють труднощі у забезпеченні стабільного фінансування соціальних програм у довгостроковій перспективі.</p>
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
<p>– Залучення міжнародної допомоги та інвестицій. Для фінансування соціальних програм доцільно продовжувати використовувати міжнародні кредити та гранти. Проте існує також ризик скорочення фінансової підтримки, що поставить під загрозу допомогу соціальним групам населення.</p> <p>– Реформа пенсійної системи. Зважаючи на зростаюче навантаження на ПФУ, є можливість провести реформи, що зменшать залежність пенсіонерів від зайнятого населення та забезпечити сталий розвиток соціальних програм.</p> <p>– Інвестиції в людський капітал та НДДКР. Реформи охорони здоров'я та освіти дозволять підвищити продуктивність праці.</p>	<p>– Продовження війни та економічна нестабільність. Війна та її наслідки створюють додаткові труднощі в управлінні соціальними видатками та призводять до нових економічних шоків, які призводять до зменшення ефективності соціальних витрат.</p> <p>– Високий рівень інфляції. Зростання інфляції (до 26,6% у 2022 році) ставить під загрозу реальну ефективність соціальних видатків, оскільки номінальні витрати можуть не відповідати реальним потребам населення.</p> <p>– Залежність від зовнішніх фінансових джерел. Зростання соціальних видатків створює потреби у додаткових зовнішніх кредитах та запозиченнях, що збільшує державний борг та робить економіку вразливою до зовнішніх фінансових шоків (зміни світових цін на нафту, криза на ринках капіталу, пандемії тощо).</p>

Джерело: згруповано автором

Соціальні видатки, включаючи фінансування освіти, охорону здоров'я, соціальні виплати, становлять важливу складову державної політики, що спрямована на покращення якості життя населення. Водночас неефективне використання цих ресурсів призводить до негативних економічних наслідків. Аналіз сильних та слабких сторін, можливостей і загроз, пов'язаних із соціальними видатками, дозволяє зрозуміти, як оптимізувати державні витрати для досягнення сталого економічного зростання в умовах сучасних викликів, таких як війна, економічна нестабільність і змінювані соціальні потреби.

Загалом, соціальні видатки мають важливе значення для забезпечення соціального захисту в Україні, але на сьогодні вони стикаються з низкою викликів. Слід зосередитися на підвищенні ефективності використання цих коштів, враховуючи демографічні зміни та необхідність реформування пенсійної системи. Водночас необхідно активно працювати над залученням міжнародної допомоги та стимулюванням економічного зростання через інвестиції в людський капітал, а також створення стимулів для повернення громадян.

Кореляційно-регресійний аналіз є важливим інструментом для дослідження взаємозв'язків між різними економічними показниками. У цьому випадку, табл. 2.7 присвячена аналізу впливу соціальних видатків на економічне зростання в Україні.

Таблиця 2.7

Кореляційно-регресійний аналіз взаємозв'язку впливу соціальних видатків на економічне зростання в Україні

Показники	Соц. видатки, млрд грн	Реальне зростання ВВП, %	Частка пенсіонерів, %	Співвідношення зайняті / пенсіонери
Соц. видатки, млрд грн	1			
Реальне зростання ВВП, %	0,295534664	1		
Частка пенсіонерів, %	0,920894712	-0,047672819	1	
Співвідношення зайняті/пенсіонери	-0,230706077	0,706415904	-0,59100717	1

Джерело: [13; 29]

Частка пенсіонерів розглядається як один із показників економічного зростання, оскільки вона відображає демографічні зміни, які безпосередньо впливають на структуру робочої сили, рівень соціальних видатків та навантаження на економіку. Висока кореляція (0,92) між соціальними видатками та часткою пенсіонерів свідчить про те, що зростання соціальних видатків тісно пов'язане зі збільшенням частки пенсіонерів у населенні, що, по собі, формує додаткове фінансове навантаження на державний бюджет. Однак, аналіз за період 2021–2026 років слід трактувати з урахуванням кризових факторів – пандемії COVID-19, повномасштабного вторгнення та геополітичних процесів, які значно вплинули на демографічну ситуацію через міграцію та інші соціально-економічні зміни. Через це для більш точного аналізу взаємозв'язку соціальних видатків із економічним зростанням доцільно розглянути більший часовий лаг, що дозволить врахувати більш стабільні демографічні тенденції та знизити вплив кризових періодів на результати дослідження. Висока кореляція між цими двома показниками вказує на значний вплив соціальних видатків на демографічну ситуацію в країні, зокрема на пенсійне забезпечення населення.

Щодо реального зростання ВВП, показник соціальних видатків має помірну позитивну кореляцію (0,30), що свідчить про наявність певного зв'язку між рівнем соціальних витрат та економічним зростанням. Однак цей зв'язок є відносно слабким, що вказує на те, що соціальні видатки не є єдиним фактором, що визначає рівень економічного зростання в країні.

Крім того, частка пенсіонерів має негативний кореляційний зв'язок з реальним зростанням ВВП (-0,05). Це може означати, що більша частка пенсіонерів може негативно впливати на зростання економіки через зменшення працездатного населення. Одночасно, показник співвідношення зайнятих та пенсіонерів (0,71) має сильну позитивну кореляцію з реальним зростанням ВВП, що підтверджує важливість збереження балансу між кількістю працюючих і пенсіонерів для стабільного економічного розвитку.

Кореляційно-регресійний аналіз надає можливість оцінити не лише взаємозв'язок між різними показниками, а й робить можливим передбачення

їхнього впливу на загальний економічний розвиток країни. Варто відзначити, що соціальні видатки мають суттєвий вплив на демографічні зміни, але для покращення економічного зростання важливо досягти балансу між усіма економічними і соціальними факторами.

Рис. 2.7 демонструє графік взаємозв'язку впливу соціальних видатків на економічне зростання в Україні, що дозволяє наочно проаналізувати, як зміни у соціальних видатках корелюють з реальним зростанням ВВП країни. Графік побудовано на основі даних за період з 2009 по 2025 рік, що включає як позитивні, так і негативні темпи економічного зростання. Суттєвим елементом є лінійний тренд, який дає змогу побачити загальну тенденцію змін між рівнем соціальних видатків та економічним зростанням.

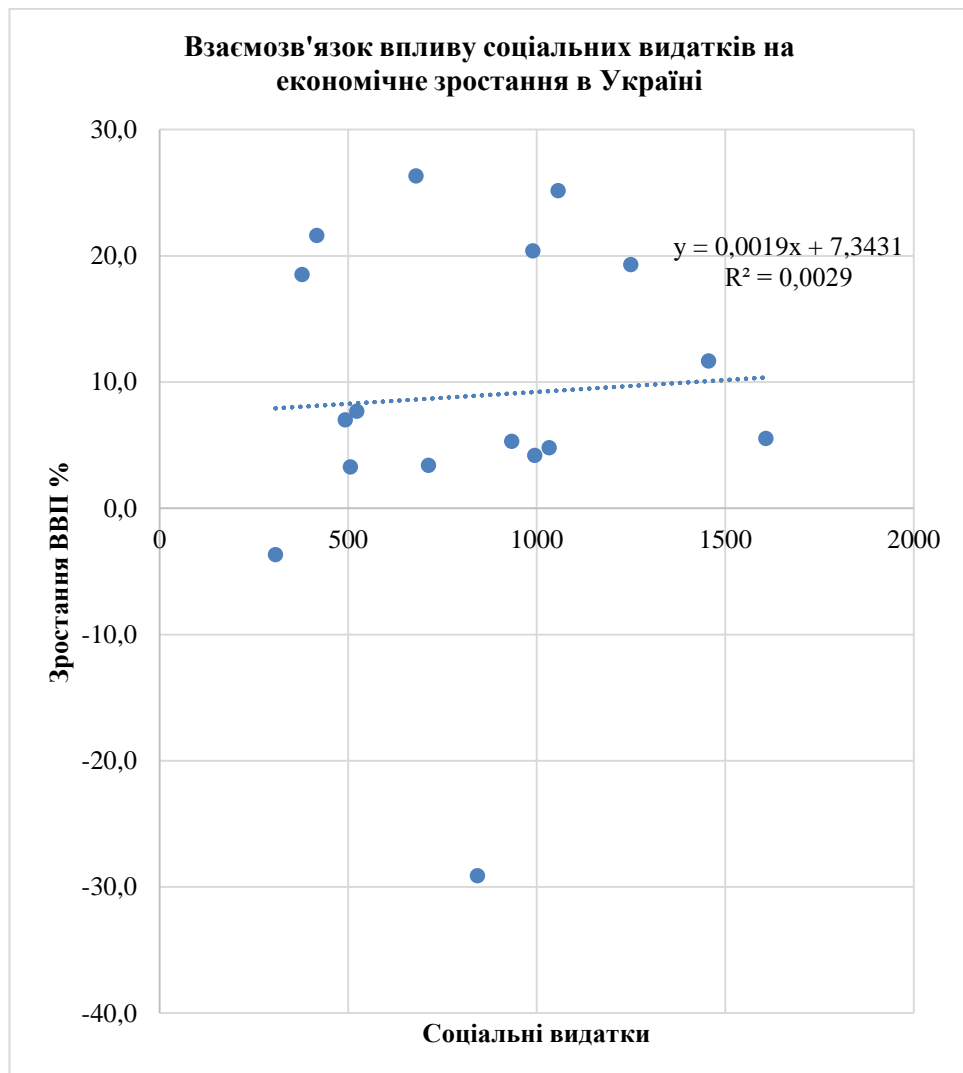

Рис. 2.7. Графік взаємозв'язку впливу соціальних видатків на економічне зростання в Україні

На рис. 2.6 видно, що протягом вказаного періоду соціальні видатки значно зросли. Це пов'язано з постійним підвищенням витрат на соціальні програми, зокрема на пенсії, субсидії, та інші соціальні допомоги. У 2009 році соціальні видатки становили 307 млрд грн, а в 2026 році очікується, що вони досягнуть 1 048 млрд грн. Водночас економічне зростання має варіативний характер: після глобальної фінансової кризи 2008-2009 років спостерігався різкий спад ВВП, однак вже у 2010-2011 роках країна почала відновлювати економіку, що підтверджується значним зростанням реального ВВП. Після цього рівень зростання ВВП коливався, зокрема, зниження економічних показників відзначено в 2022 році через негативні зовнішні чинники, зокрема війну в Україні.

Лінійний тренд, виражений рівнянням: $y = 0,0019x + 7,3431$, відображає загальну тенденцію взаємозв'язку між соціальними видатками та економічним зростанням. Величина достовірності апроксимації $R^2=0,0029$ вказує на те, що лінійна модель не є дуже точною для прогнозування, оскільки значення достовірності апроксимації є низьким. Це свідчить про те, що інші фактори, які не були враховані в аналізі, також мають значний вплив на економічне зростання.

Протягом аналізованого періоду соціальні видатки збільшувалися, що є реакцією на потреби населення та необхідність підтримки соціальної стабільності, особливо в умовах економічної кризи та війни. ВВП України має змінний тренд, з позитивними результатами після кризи 2008-2009 років, але також зниженнями у певні роки через зовнішні та внутрішні економічні фактори, включаючи війни та пандемії. Модель лінійної апроксимації виявляється малоефективною для точної оцінки залежності між соціальними видатками та ВВП, оскільки її коефіцієнт детермінації вказує на низький рівень кореляції між цими двома величинами. Оскільки на економічне зростання впливають численні фактори (геополітичні події, інвестиції, внутрішній попит, та інші), залежність між соціальними видатками та ВВП не є прямолінійною. Це означає, що соціальні видатки мають певний вплив, але для більш точного прогнозування

необхідно враховувати й інші економічні показники. Споживчі витрати за 2023 рік складають 6,92 трлн грн, а споживча схильність та мультиплікатор вказують на те, що зміни у соціальних видатках можуть частково впливати на загальний економічний стан через споживчу активність. Таким чином, хоча соціальні видатки безсумнівно мають значення для економічної стабільності та соціального забезпечення, для досягнення сталого економічного зростання необхідна комплексна політика, що включає інші елементи економічного управління.

Надмірні соціальні видатки можуть мати негативний вплив на економічне зростання країни з кількох причин. По-перше, збільшення соціальних витрат часто супроводжується підвищенням податкового тягаря на бізнес і населення, що може знижувати інвестиційну активність і мотивацію до підприємницької діяльності. По-друге, значні соціальні виплати іноді створюють ефект зниження стимулів до праці серед частини населення, оскільки люди можуть віддавати перевагу отриманню державної допомоги замість активної участі в економічній діяльності. По-третє, високі соціальні видатки часто призводять до збільшення дефіциту державного бюджету, що змушує уряд залучати додаткові позики, посилюючи державний борг і створюючи довгострокові фінансові ризики для країни. У сукупності ці фактори можуть стримувати темпи економічного зростання, знижувати конкурентоспроможність економіки та ускладнювати реалізацію стратегічних інвестиційних проектів. Тому важливо знаходити баланс між соціальними витратами та підтримкою економічного розвитку для забезпечення сталого зростання.

Отже, проведене емпіричне дослідження підтвердило, що соціальні видатки державного бюджету України у 2021–2026 рр. суттєво зросли як у номінальному, так і у відносному вираженні. Найбільше навантаження на державні фінанси спостерігалось у 2022 році, що співпало з піковими показниками безробіття, інфляції та спадом ВВП. Водночас дані засвідчують стабілізацію макроекономічної ситуації у 2024–2026 роках, що супроводжувалося поступовим зменшенням частки соціальних видатків у ВВП,

хоча в абсолютних цифрах вони продовжували зростати. Структурний аналіз показав, що найбільше зростання відбулося у витратах на пенсійне забезпечення, що пов'язано зі старінням населення і високим коефіцієнтом залежності пенсіонерів від зайнятих осіб. Таким чином, ефективне управління соціальними видатками потребує не лише збереження обсягів фінансування, а й глибоких реформ у системі соціального захисту та пенсійного забезпечення, аби забезпечити їхню стійкість і сприяти довгостроковому економічному зростанню.

РОЗДІЛ III. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ВИДАТКІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

3.1. Міжнародний досвід регулювання соціальних витратків і забезпечення добробуту населення

Державна політика в сфері соціальних витратків та економічного розвитку є однією з найважливіших складових державного управління, яка безпосередньо впливає на рівень життя населення, економічну стабільність та соціальну справедливість. Важливим аспектом удосконалення таких політик є вивчення досвіду інших країн, що дозволяє адаптувати успішні практики до національних умов. У багатьох країнах соціальні витратки займають значну частину бюджету, при цьому розподіл цих коштів та ефективність їх використання часто визначають рівень соціального забезпечення та економічного розвитку. Зарубіжні країни, зокрема скандинавські, використовують успішні моделі соціальної політики, які поєднують високі соціальні витратки з високим рівнем економічного розвитку. Ці моделі здатні забезпечити громадянам доступ до якісних послуг в освіті, охороні здоров'я та соціальному захисті, водночас сприяючи стійкому економічному зростанню. Аналіз таких моделей допоможе Україні визначити шляхи вдосконалення своєї соціальної політики та економічних стратегій з огляду на актуальні виклики. У табл. 3.1 – 3.2 представлено порівняння державних політик з різних країн у контексті соціальних витратків і економічного розвитку. Це дозволить оцінити доцільність їх імплементації в Україні.

Таблиця 3.1

Оцінка зарубіжного досвіду у сфері соціальних витратків

Країна	Показник соціальних витратків	Оцінка ефективності	Основні заходи з удосконалення	Ризики та проблеми
Швеція	26% ВВП на соціальні витратки	Висока (9/10)	Інвестиції в охорону здоров'я та освіту, рівний доступ до послуг	Високі податки, складність у збереженні фінансової стійкості

Продовження таблиці 3.1

Норвегія	25% ВВП на соціальні видатки	Висока (8/10)	Створення ефективних механізмів соціальної допомоги, високі пенсії	Велике навантаження на державний бюджет
США	20% ВВП на соціальні видатки	Середня (6/10)	Підвищення доступу до охорони здоров'я через реформу Obamacare	Високий рівень нерівності, дисбаланс у фінансуванні
Німеччина	28% ВВП на соціальні видатки	Висока (10/10)	Підтримка безробітних, інвестиції в охорону здоров'я	Проблеми з інфраструктурою та бюрократією
Канада	19% ВВП на соціальні видатки	Середня (6/10)	Реформи в пенсійному забезпеченні, підтримка малозабезпечених груп	Ризики збільшення державного боргу

Джерело: розроблено автором.

У країнах, таких як Швеція та Норвегія, соціальні видатки займають значну частину ВВП, що дозволяє забезпечити високий рівень соціального захисту, освіти та охорони здоров'я. Ці країни активно впроваджують програми для підвищення доступності медичних та освітніх послуг, а також забезпечують високий рівень соціальної допомоги для вразливих груп населення.

Таблиця 3.2

Зарубіжний досвід у сфері соціально-економічного розвитку

Країна	Показник економічного розвитку, дол. США	Стратегії економічного розвитку	Очікуваний результат	Ризики та виклики
Сінгапур	ВВП на душу населення 90640	Ліберальна економіка, інвестиції в інновації, мінімальні податки	Високий рівень життя, швидке економічне зростання	Залежність від глобальних ринків
Південна Корея	ВВП на душу населення 36200	Підтримка технологічних інновацій, експорт орієнтована економіка	Стійке зростання, високий рівень інновацій	Залежність від зовнішньої торгівлі
Японія	ВВП на душу населення 32400	Стратегія індустріалізації, розвиток нових технологій	Стабільне зростання, розвиток високих технологій	Демографічні проблеми, старіння населення
Австралія	ВВП на душу населення 64400	Реформи в сільському господарстві, підтримка малого бізнесу	Економічне зростання, низький рівень безробіття	Залежність від зовнішніх факторів
Великобританія	ВВП на душу населення 60600	Високі інвестиції в інфраструктуру, підтримка наукових досліджень	Висока конкурентоспроможність, сталий розвиток	Брендові ризики, непередбачуваність політики

Джерело: розроблено автором [56]

У США, хоча соціальні видатки також займають значну частину бюджету, система охорони здоров'я є більш фрагментованою, а соціальний захист не такий всеосяжний, як у європейських країнах, що спричиняє високий рівень соціальної нерівності. Високий рівень економічного розвитку в Сінгапурі, Південній Кореї та Японії став можливим завдяки інноваційним стратегіям, що підтримують розвиток технологій та інфраструктури. Ці країни також успішно інтегруються в глобальну економіку, що дає їм можливість швидко адаптуватися до нових економічних умов. Великобританія і Австралія орієнтовані на підтримку малого бізнесу та розвитку інфраструктури, що дозволяє забезпечити сталість економічного зростання навіть в умовах зовнішніх ризиків. Вивчення зарубіжного досвіду дозволяє Україні запозичити успішні стратегії в сфері соціальних видатків та економічного розвитку, що може сприяти покращенню рівня життя населення та сталому економічному зростанню. Економічний розвиток країн світу здійснюється через використання різних стратегій, орієнтуючись на конкретні національні можливості та виклики. Розглядаючи зарубіжний досвід, можна виокремити кілька країн з різними підходами до економічного розвитку, що демонструють значні результати в різних сферах.

Сінгапур є прикладом країни з високим рівнем економічного розвитку, що досягається завдяки ліберальній економіці, інвестиціям в інновації та мінімальним податкам. ВВП на душу населення в Сінгапурі становить 90 640 доларів США, що є свідченням успішної реалізації економічної стратегії. Головними стратегічними акцентами є сприяння розвитку високотехнологічних галузей, залучення іноземних інвестицій та підтримка бізнес-інфраструктури.

Південна Корея активно розвиває свою економіку за допомогою підтримки технологічних інновацій і розвитку експортно орієнтованої економіки. ВВП на душу населення у Південній Кореї складає 36 200 доларів США. Однією з основних стратегій є стимулювання інноваційних підприємств, особливо в таких галузях, як електроніка, автомобілебудування та робототехніка. Очікуваний результат полягає в досягненні стійкого економічного зростання та високого рівня інновацій. Однак країна стикається з ризиком залежності від зовнішньої

торгівлі, що може спричинити вразливість до коливань на глобальних ринках, зокрема в умовах торгових конфліктів або зміни попиту на її продукти.

Японія з ВВП на душу населення в 32400 доларів США є ще одним прикладом успішної стратегії економічного розвитку через індустріалізацію та розвиток нових технологій. Японія активно підтримує розвиток таких галузей, як робототехніка, електроніка та автомобільна промисловість. Цей підхід забезпечив країні стабільне економічне зростання та лідерство в високих технологіях. Однак Японія стикається з серйозною проблемою старіння населення, що загрожує зменшенням працездатного населення і збільшенням витрат на соціальні потреби. Це може стати суттєвим викликом для економічної стабільності в майбутньому. Австралія має ВВП на душу населення на рівні 64400 доларів США і активно проводить реформи в сільському господарстві та підтримує розвиток малого бізнесу. Австралійська економіка орієнтується на збалансоване зростання, яке включає покращення продуктивності в аграрному секторі, розвиток інфраструктури та стимулювання підприємництва. Ці стратегії дозволили Австралії досягти високого рівня економічного зростання та низького рівня безробіття. Однак країна також залежить від зовнішніх факторів, таких як ціни на сировинні ресурси та зміни в глобальній економіці, що може впливати на її економічну стабільність.

Великобританія з ВВП на душу населення в 60600 доларів США здійснює значні інвестиції в інфраструктуру та наукові дослідження. Стратегія розвитку країни орієнтована на створення конкурентоспроможного бізнес-середовища та забезпечення сталого розвитку. Одним із важливих напрямків є підтримка інноваційних галузей, таких як фінансові технології та зелені технології, що сприяє зростанню національної економіки. Проте Великобританія стикається з ризиками, зокрема політичною нестабільністю, викликаною наслідками Brexit, а також змінами в глобальних ринках і брендovими ризиками, що можуть негативно вплинути на її економічне становище.

Загалом, кожна з цих країн демонструє різні підходи до економічного розвитку, що зумовлені їхніми національними особливостями та ресурсами.

Основними спільними рисами є орієнтація на інновації, підтримка технологічного прогресу та розвиток інфраструктури. Однак ризики, такі як залежність від зовнішніх факторів і демографічні проблеми, залишаються актуальними для всіх цих країн, що вимагає постійного перегляду стратегій і адаптації до змінних умов.

Отже, імплементація зарубіжного досвіду є комплексним завданням, що вимагає інтеграції стратегій у різних сферах, таких як освіта, охорона здоров'я, зайнятість, екологія та соціальна інфраструктура. Оцінка показників, таких як рівень безробіття, якість послуг, екологічний стан, доходи домогосподарств і соціальна нерівність, дає змогу обґрунтовано спрогнозувати ефективність економічних стратегій і коригувати їх для досягнення сталого розвитку. Важливим є також інвестування в інновації та технології, що підвищують конкурентоспроможність економіки, одночасно забезпечуючи умови для зменшення соціальних нерівностей та покращення якості життя.

3.2. Соціальні інвестиції як інструмент стимулювання економічного зростання

Соціальні інвестиції відіграють важливу роль у забезпеченні економічного зростання, оскільки вони підвищують якість життя, зменшують соціальну нерівність і формують основу для розвитку людського капіталу. Особливе значення мають вкладення в освіту, охорону здоров'я та соціальну інфраструктуру, які створюють умови для підвищення продуктивності праці та довгострокового розвитку економіки. Водночас результативність таких інвестицій залежить від чіткої стратегії, системного моніторингу та співпраці держави й бізнесу. Важливо також враховувати потреби окремих регіонів і секторів, щоб соціальні ресурси використовувалися максимально ефективно. Саме тому табл. 3.3 містить основні рекомендації щодо посилення впливу соціальних інвестицій на економічне зростання.

Таблиця 3.3

**Основні рекомендації для стимулювання економічного зростання
через соціальні інвестиції**

Напрямок	Заходи для реалізації	Очікуваний ефект	Потенційні труднощі
1	2	3	4
Інвестування в освіту та підготовку кадрів	1. Підвищення фінансування загальноосвітніх та професійно-технічних закладів. 2. Впровадження програм професійного навчання для дорослих.	Покращення якості освіти та професійної підготовки, зниження безробіття, підвищення продуктивності праці.	Відсутність належної інфраструктури для сучасних методів навчання, дефіцит кваліфікованих викладачів.
Покращення доступу до охорони здоров'я	1. Розширення мережі медичних установ у сільській місцевості. 2. Вкладення в модернізацію медичного обладнання.	Зниження рівня захворюваності та смертності, підвищення тривалості життя, зменшення витрат на лікування в майбутньому.	Високі витрати на модернізацію та технічну підтримку медичних установ, нестача кваліфікованих медичних кадрів.
Створення робочих місць та підтримка малого бізнесу	1. Запровадження податкових пільг для малих і середніх підприємств. 2. Створення програм підтримки стартапів.	Створення нових робочих місць, підвищення економічної активності, стимулювання підприємницької діяльності.	Недостатній рівень інвестицій та ризик невизначеності для малого бізнесу, складність доступу до фінансування.
Розвиток інфраструктури	1. Інвестиції в будівництво та модернізацію доріг, мостів, енергетичних мереж. 2. Розвиток інфраструктури в сільських районах.	Покращення транспортної доступності, зниження витрат на логістику, розвиток регіонів.	Велика залежність від бюджетного фінансування, ризик корупційних схем у великих інфраструктурних проектах.
Соціальна підтримка та інклюзивний розвиток	1. Впровадження програм соціальної допомоги для малозабезпечених верств населення. 2. Підтримка осіб з обмеженими можливостями.	Зниження бідності, покращення соціальної справедливості, збільшення економічної активності соціально уразливих груп.	Високі витрати на підтримку, недостатня ефективність розподілу допомоги, можливий супротив від деяких соціальних груп.

Продовження табл. 3.3

1	2	3	4
Підтримка сталого розвитку та охорона довкілля	1. Інвестиції в енергозберігаючі технології та використання відновлювальних джерел енергії. 2. Розвиток зеленої економіки та екологічних ініціатив.	Покращення екологічної ситуації, створення нових «зелених» робочих місць, зниження витрат на охорону природи.	Високі витрати на впровадження нових технологій, відсутність інфраструктури для масштабного впровадження «зелених» ініціатив.

Джерело: розроблено автором.

Одним з найважливіших напрямків соціальних інвестицій є освіта. В умовах війни освіта стає ще важливішою, оскільки забезпечує можливість відновлення людського капіталу, який є основою економічного зростання. Інвестування в освітні програми, зокрема для дітей та молоді, а також у перепідготовку дорослих працівників, дозволить наростити людський ресурс. Відновлення навчальних закладів, введення інноваційних методів дистанційного навчання та розвиток професійного навчання сприятимуть підготовці кваліфікованих кадрів, що буде необхідно для післявоєнного економічного відновлення.

Війна призводить до значних людських жертв, що підвищує навантаження на систему охорони здоров'я. Окрім лікування поранених, потрібно вирішувати питання психологічної реабілітації, психічного здоров'я та підтримки людей, які пережили травми війни. У зв'язку з цим інвестиції в охорону здоров'я стають надзвичайно важливими. Важливо модернізувати медичні установи, забезпечити їх необхідним обладнанням та залучити кваліфікованих лікарів. Важливими є також продовження програм психосоціальної підтримки для ветеранів, біженців та постраждалих від війни.

Малий та середній бізнес теж стикається з серйозними труднощами. Пошкодження інфраструктури, нестача робочої сили та збитки від руйнувань змушують бізнеси згорнути свою діяльність. Проте саме МСБ є важливим елементом для післявоєнного економічного відновлення, оскільки він зможе швидко відновити виробництво, створити нові робочі місця та розвивати місцеву

та транспортну інфраструктуру в громадах. У зв'язку з цим необхідно посилювати розвиток державних програм, зокрема застосовувати пільгове кредитування, регіональні ініціативи та пряму допомогу від міжнародних донорів і фондів на кшталт EU4Business та USAID який офіційно припинив фінансування з 1 липня 2025 року.

Відновлення інфраструктури є важливим фактором для стимулювання економічного зростання в умовах війни. Пошкодження доріг, мостів, енергетичних мереж потребують негайного ремонту, оскільки це дозволяє не лише покращити умови життя для громадян, але й сприяє відновленню підприємств і торгових мереж. Інвестиції в інфраструктурні проекти дозволяють створювати робочі місця, підвищувати продуктивність праці та знижувати витрати на логістику, що є критично важливим для відновлення економіки.

Аналіз динаміки соціальних видатків у зведеному бюджеті України є важливим для розуміння пріоритетів державної соціальної політики та її впливу на економічний і соціальний розвиток країни. Дані за період з 2009 по 2025 рік свідчать про стале зростання соціальних видатків у зведеному бюджеті України. Починаючи з 307 млрд грн у 2009 році, витрати поступово збільшувалися, досягнувши понад 2 трлн грн у 2025 році за прогнозними розрахунками. Таке збільшення пояснюється як інфляційними процесами, так і необхідністю розширення соціальної підтримки у відповідь на демографічні зміни, зростання рівня безробіття в окремі періоди та виклики, пов'язані з військовими діями й відновленням економіки. На основі запропонованих рекомендацій щодо стимулювання економічного зростання через соціальні інвестиції проведемо прогнозування соціальних видатків у зведеному бюджеті України (рис. 3.1).

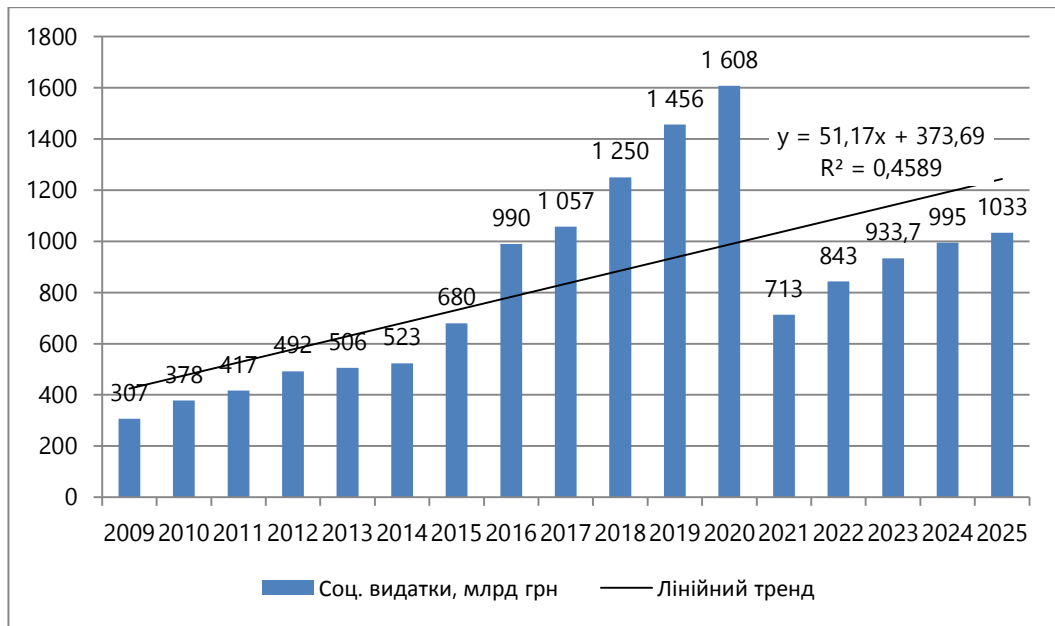

Рис. 3.1. Лінійний тренд прогнозування соціальних видатків у зведеному бюджеті України, млрд грн

Побудований лінійний тренд демонструє стійку позитивну динаміку соціальних видатків. Протягом аналізованого періоду відзначається прискорення темпів зростання, особливо після 2014 року. Це пов'язано, зокрема, з політикою держави щодо соціальної підтримки населення у складні кризові роки, включаючи реформу системи субсидій, індексацію пенсій, збільшення допомог ВПО та витрати на відновлення соціальної інфраструктури.

Лінійний характер тренду свідчить про приблизно рівномірне зростання соціальних витрат, що є ознакою поступової, передбачуваної бюджетної політики в соціальній сфері. Разом із тим, у певні періоди спостерігаються коливання темпів приросту, що обумовлено як економічними коливаннями, так і зовнішньополітичними факторами. Проведений аналіз лінійного тренду соціальних видатків у зведеному бюджеті України демонструє чітко виражену тенденцію до їх зростання впродовж 2009–2026 років. Це свідчить про послідовну політику держави щодо підтримки соціальної стабільності та забезпечення базових соціальних гарантій для населення, особливо в умовах складної економічної ситуації та зовнішніх викликів. На основі лінійного тренду $y = 51,17x + 373,69$ проведемо розрахунок запланованих значень:

$$y_{2026} = 51,17 \cdot 18 + 373,69 = 1294,75 \text{ млрд грн};$$

$$y_{2026} = 51,17 \cdot 19 + 373,69 = 1345,92 \text{ млрд грн};$$

$$y_{2026} = 51,17 \cdot 20 + 373,69 = 1397,09 \text{ млрд грн}.$$

Збереження висхідного тренду у прогностичних періодах вказує на продовження курсу на посилення соціальної відповідальності держави, що є важливим чинником для формування довіри громадян до соціальної політики уряду. Водночас зростання соціальних видатків потребує пошуку ефективних джерел фінансування для забезпечення їхньої стійкості без надмірного фіскального навантаження на економіку країни.

Варто звернути увагу на величину коефіцієнта детермінації $R^2 = 0,4589$. Це свідчить про те, що побудована модель пояснює близько 45,9% варіації обсягу соціальних видатків за рахунок часу. З одного боку, це говорить про наявність певної стійкої тенденції зростання соціальних видатків, з іншого – вказує на те, що майже 54% змін у показнику обумовлені іншими факторами, які не враховані у даній моделі (політичні рішення, економічні кризи, інфляційні процеси, соціальні ініціативи тощо).

Підсумовуючи, соціальні інвестиції є ключовим елементом для стимулювання сталого економічного зростання в Україні. Залучення приватного сектору, розвиток соціального підприємництва, інвестиції в освіту та інфраструктуру, а також ефективне використання міжнародних фінансових ресурсів допоможуть зміцнити соціальний сектор та забезпечити сталий розвиток економіки країни. Соціальні інвестиції в умовах війни є важливим інструментом для стимулювання економічного зростання та стабільності. Вони допомагають відновити людський капітал, покращити здоров'я населення, підтримати бізнеси та інфраструктуру. Проте для досягнення максимального ефекту необхідно враховувати специфічні потреби постраждалих від війни регіонів та розробляти комплексні програми підтримки, які поєднують соціальні інвестиції з економічними реформами. Лише таким чином можна забезпечити стійке відновлення економіки та підвищення якості життя в умовах війни та після неї.

3.3. Пропозиції щодо удосконалення державної політики в сфері соціальних видатків і економічного розвитку

В умовах глобалізації та сучасних викликів, таких як економічна нестабільність, демографічні зміни та соціальні нерівності, державна політика в сфері соціальних видатків і економічного розвитку набуває особливої важливості для забезпечення сталого зростання економіки та підвищення якості життя громадян. Україна, маючи значні потенціали для розвитку, стикається з багатьма проблемами, зокрема високим рівнем бідності, низьким рівнем соціального забезпечення та недосконалою системою підтримки економічного зростання. З огляду на це, важливим є визначення основних напрямів удосконалення державної політики, які забезпечать ефективне використання соціальних видатків, підтримку вразливих груп населення та сталий економічний розвиток.

Першою рекомендацією є реформування соціальної сфери через запровадження адресності соціальних виплат, тобто спрямування бюджетних ресурсів саме тим домогосподарствам, які дійсно потребують державної підтримки. Такий підхід дає змогу зменшити неефективне використання коштів, уникнути надмірного розпорощення соціальних видатків і підвищити результативність бюджетної допомоги. Важливим елементом реформи є також оновлення пенсійної системи, зокрема вдосконалення принципів її фінансової збалансованості, справедливості та прозорості. У сучасних умовах пенсійна система має не лише гарантувати базовий рівень доходу людям похилого віку, а й бути адаптованою до демографічних змін, тенденцій старіння населення та зростання навантаження на державний бюджет.

Другою пропозицією є посилення моніторингу регуляторних органів щодо ефективності соціальних програм. Це передбачає регулярну оцінку того, наскільки соціальні видатки досягають поставлених цілей, чи сприяють вони зменшенню бідності, соціальної нерівності та підвищенню рівня добробуту населення. Створення єдиного колегіального органу з представників Рахункової палати, Міністерства фінансів, Міністерства соціальної політики та Державної

аудиторської служби може сприяти підвищенню якості моніторингу соціальних програм, оскільки забезпечує поєднання фінансового контролю, бюджетної експертизи, соціальної оцінки та аудиту ефективності. Водночас результативність такого механізму залежатиме від чіткого визначення повноважень, уникнення дублювання функцій і запровадження обов'язкової системи реагування на результати моніторингу. Запровадження системи моніторингу й оцінювання дозволить виявляти малоефективні програми, своєчасно коригувати механізми їх реалізації та забезпечувати більш раціональне використання бюджетних ресурсів.

Третьою рекомендацією є поступове зміщення акценту з переважно пасивної матеріальної підтримки населення на соціальні інвестиції, що створюють довгостроковий ефект для економіки та суспільства. Такий підхід передбачає що бюджетні ресурси мають спрямовуватися не лише на поточне споживання, а й на формування людського капіталу, який є основою сталого економічного розвитку. Першочергового значення в цьому контексті набуває пріоритетне фінансування освіти, оскільки саме якісна освітня система забезпечує підготовку конкурентоспроможної робочої сили, сприяє розвитку професійних компетентностей і підвищує адаптивність населення до змін на ринку праці. Не менш важливими є вкладення в охорону здоров'я, адже стан здоров'я населення безпосередньо впливає на рівень працездатності, тривалість активного трудового життя та загальну продуктивність праці. Підвищення доступності та якості медичних послуг дозволяє зменшити соціальні втрати, пов'язані з хворобами, і сприяє зростанню економічної активності населення. Окремий акцент слід робити на програмах перекваліфікації та професійного навчання, які дають змогу працівникам адаптуватися до структурних змін в економіці, технологічного оновлення та трансформації попиту на ринку праці. Такі програми є особливо актуальними в умовах швидких змін, оскільки вони зменшують ризики безробіття, підвищують мобільність робочої сили та сприяють ефективнішому використанню трудових ресурсів.

Четвертою пропозицією є розвиток змішаних моделей фінансування, які передбачають поєднання бюджетних ресурсів із позабюджетними джерелами. Такий підхід дасть змогу зменшити надмірне навантаження на державний бюджет, одночасно підвищуючи стійкість і гнучкість фінансування соціальної сфери. Важливу роль у цьому процесі має відігравати державно-приватне партнерство, що дозволить залучати інвестиції бізнесу до реалізації соціально значущих проєктів. Це може стосуватися будівництва та модернізації об'єктів освіти, охорони здоров'я, соціального житла, а також створення інфраструктури для надання соціальних послуг. Використання такого механізму сприяє підвищенню ефективності використання ресурсів і розширенню можливостей держави щодо задоволення суспільних потреб. Окремим джерелом підтримки можуть бути благодійні фонди, які доповнюють державні програми допомоги вразливим категоріям населення, особливо в умовах обмежених бюджетних можливостей або надзвичайних ситуацій. Їх участь є доцільною у фінансуванні адресної допомоги, гуманітарних ініціатив, реабілітаційних програм та інших соціальних заходів, що потребують оперативного реагування.

П'ятою пропозицією є створення сприятливих умов для залучення інвестицій, оскільки саме інвестиційна активність є важливим джерелом економічного зростання, створення робочих місць і збільшення бюджетних надходжень. Покращення інвестиційного клімату дозволяє активізувати розвиток підприємництва, підтримати модернізацію економіки та сформувати додаткові ресурси для фінансування соціальної сфери. Важливим елементом цього процесу є судова реформа, оскільки ефективна, незалежна та прозора судова система є одним із базових чинників довіри інвесторів. Захист права власності, справедливий розгляд спорів і мінімізація корупційних ризиків значною мірою визначають готовність як внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів вкладати кошти в українську економіку. Не менш важливим є зниження регуляторних ризиків, що передбачає спрощення процедур ведення бізнесу, зменшення адміністративного тиску, передбачуваність державної політики та прозорість правил гри на ринку. Надмірне регулювання, нестабільність

нормативної бази й складні дозвільні процедури стримують інвестиційну активність, тоді як їх оптимізація сприяє формуванню більш привабливого середовища для капіталовкладень.

Шостою рекомендацією є підтримка розвитку інфраструктури національного масштабу, зокрема, в сфері охорони здоров'я та екології. Вкладення в інфраструктурні проекти, такі як модернізація медичних установ, будівництво енергоефективних житлових будинків та розвитку інфраструктури зелених технологій, дозволяє не лише забезпечити високий рівень соціальних послуг, а й стимулювати створення нових робочих місць та залучати додаткові інвестиції в економіку. Ці інвестиції можуть стати основою для довгострокового економічного розвитку країни, сприяючи зниженню рівня безробіття та покращенню соціальних стандартів.

Сьомою рекомендацією є узгодження щодо проведення пенсійної реформи з політикою зайнятості та детінізації ринку праці. Насамперед ідеться про поступове скорочення надмірного розриву між загальними та спеціальними пенсіями, а також створення стимулів до офіційного працевлаштування, сплати єдиного соціального внеску та легалізації трудових відносин. За таких умов зростатиме кількість офіційних платників, а отже, зміцнюватиметься дохідна база пенсійної системи.

У довгостроковій перспективі реалізація цих заходів сприятиме зниженню навантаження на державний бюджет, підвищенню справедливості пенсійного забезпечення та формуванню більш стійкої й збалансованої системи соціальної політики. В Україні ефективність соціальних видатків і надалі залишається недостатньою через значну частку нецільових виплат, обмежену адресність допомоги, недостатній рівень прозорості та низьку результативність управління соціальними програмами. Попри зростання обсягів соціальних видатків, їхній вплив на покращення соціально-економічних показників не завжди є достатньо відчутним, що актуалізує потребу в посиленні стимулів до праці, зменшенні залежності населення від пасивних трансфертів і розвитку активних форм державної підтримки.

Отже, удосконалення державної політики у сфері соціальних видатків та економічного розвитку є важливою передумовою забезпечення сталого й інклюзивного розвитку України. Реалізація системних реформ, спрямованих на підвищення ефективності використання бюджетних коштів, посилення адресності соціальної допомоги та підтримку економічної активності населення, дасть змогу не лише розв'язувати поточні соціально-економічні проблеми, а й створити надійніші умови для довгострокового розвитку держави.

ВИСНОВКИ

Отже, за результатами проведеного дослідження варто зробити відповідні висновки:

Соціальні видатки є важливим елементом державного бюджету, що забезпечує соціальний захист та покращення якості життя громадян. Вони включають витрати на охорону здоров'я, освіту, соціальну допомогу, пенсії та інфраструктурні проекти, що підтримують соціальну стабільність. Структура соціальних видатків є гнучкою і повинна адаптуватися до економічних та соціальних змін, зокрема в умовах кризи чи війни. Важливою є їх переорієнтація на підтримку найбільш вразливих груп населення та відновлення соціальної інфраструктури, що підвищує загальний добробут і стабільність держави.

Різноманітні теоретичні концепції, такі як соціальний інвестиційний підхід, інклюзивне зростання та баланс між соціальними витратами і економічним розвитком, демонструють, що правильно спрямовані соціальні видатки можуть значно покращити рівень життя громадян, зменшити соціальні нерівності і сприяти формуванню здорового та освіченого населення. Окрім того, важливим є стратегічне планування витрат та моніторинг результатів, що дозволяє оптимізувати розподіл бюджетних коштів і забезпечити ефективне використання ресурсів у довгостроковій перспективі. Врахування цих підходів є необхідним для розвитку ефективних державних політик, які сприяють економічному процвітання через підвищення соціального добробуту.

Концепція «балансу між добробутом та економічним розвитком» є важливим інструментом для створення стабільної та прогресивної економічної системи. Основними аспектами цієї концепції є взаємозалежність економічного зростання і соціального добробуту, що дозволяє забезпечити сталий розвиток як економіки, так і суспільства. Принципи сталого розвитку, соціальної справедливості, інклюзивного зростання та економічної ефективності є основою

для розробки ефективної економічної політики, яка дозволяє досягти балансу між потребами економічного розвитку та добробуту населення.

Динаміка соціальних видатків в різних країнах світу демонструє важливу взаємозалежність між соціальними витратами та економічним розвитком. В умовах глобальних криз, таких як пандемія та війна, держави змушені коригувати свої соціальні програми, забезпечуючи підтримку громадянам у важкий період. Різні підходи до соціальних видатків і їх структура в таких країнах, як Німеччина, Франція, Швеція та Україна, показують різні стратегії урядів у розв'язанні соціальних проблем. Водночас наявність високих соціальних витрат не завжди гарантує високий рівень життя населення, оскільки він залежить від рівня економічного розвитку, ВВП на душу населення та інших факторів. Україні, в умовах війни, необхідно постійно коригувати свої соціальні видатки для підтримки стабільності та розвитку, що підтверджує важливість ефективного управління державними ресурсами.

Соціальні видатки в Україні в умовах війни виконують критично важливу роль у забезпеченні стабільності та збереженні соціального добробуту населення. Вони стали основою для підтримки вразливих верств, зокрема внутрішньо переміщених осіб, та для забезпечення безперервності соціальних гарантій під час кризи. Попри зменшення частки соціальних видатків у загальному бюджеті через перенаправлення ресурсів на оборонні потреби, вони залишаються важливою частиною державної політики. Зростання військових витрат і інфляційний тиск значно обмежують ефективність соціальних виплат на економічне відновлення, проте їхня роль у збереженні соціальної єдності та людського потенціалу залишається невіддільною частиною пістлявоєнної стратегії розвитку країни.

Емпіричне дослідження впливу соціальних видатків на економічне зростання в Україні за період 2021–2026 років показує значний вплив соціальної політики на макроекономічні показники. Зокрема, зростання соціальних видатків на тлі війни у 2022 році привело до збільшення частки пенсіонерів у загальній чисельності населення та негативно вплинуло на економічну динаміку, що

виразилося в різкому зниженні ВВП. Однак у наступні роки, попри збереження високих соціальних витрат, спостерігається поступове відновлення економіки: зростання реального ВВП стабілізується, знижується рівень безробіття, а інфляція уповільнюється. Таким чином, можна зробити висновок, що соціальні видатки є важливим інструментом підтримки економіки в умовах криз, проте їх ефективність значною мірою залежить від комплексного підходу до реформування соціальних програм та покращення макроекономічних умов. Результати кореляційно-регресійного аналізу свідчать про наявність помірного позитивного взаємозв'язку між соціальними видатками та реальним зростанням ВВП в Україні. Збільшення обсягів фінансування соціальної сфери загалом супроводжується покращенням економічної динаміки, що підкреслює важливість соціальних інвестицій як одного з чинників стимулювання економічного зростання. Однак варто зауважити, що вплив соціальних витрат на економіку є опосередкованим і залежить також від структури витрат, ефективності їх використання та загальної макроекономічної ситуації в країні.

Узагальнюючи викладені пропозиції, слід зазначити, що удосконалення державної політики у сфері соціальних видатків та економічного розвитку має ґрунтуватися на комплексному підході, який поєднує адресну соціальну підтримку, підвищення результативності бюджетних програм, розвиток соціальних інвестицій і розширення джерел їх фінансування. Особливого значення в цьому контексті набуває орієнтація держави не лише на поточне перерозподілення ресурсів, а й на формування умов для довгострокового зростання людського капіталу, підвищення зайнятості та зміцнення економічного потенціалу країни. Саме така модель дає змогу забезпечити більш раціональне використання бюджетних коштів і підвищити віддачу від соціальних видатків.

Важливим елементом запропонованих змін є також створення інституційних та економічних передумов для підвищення ефективності соціальної політики. Йдеться про посилення моніторингу соціальних програм, упровадження програмно-цільового методу бюджетування, удосконалення

пенсійної системи, стимулювання офіційної зайнятості, а також розвиток державно-приватного партнерства, благодійних механізмів і змішаних моделей фінансування. Окреме місце посідають заходи, спрямовані на поліпшення інвестиційного клімату, модернізацію інфраструктури, підтримку освіти, охорони здоров'я та перекваліфікації населення, оскільки саме ці напрями формують основу для стійкого економічного розвитку й підвищення соціальних стандартів.

Таким чином, реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме формуванню більш збалансованої та ефективної моделі державної політики, у якій соціальні видатки розглядатимуться не лише як інструмент підтримки населення, а й як важливий чинник економічного зростання. У довгостроковій перспективі це дозволить підвищити рівень соціальної справедливості, посилити фінансову стійкість держави та створити передумови для сталого й інклюзивного розвитку України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Арістов Ю. Ю. Формування видатків бюджету як складова державної фінансової політики економічного розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 2. С. 38-43.
2. Артеменко Н.В. Облікова політика установ державного сектору: сучасні підходи, порядок та умови зміни. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 16. С. 792–797.
3. Бабко Н. М., Сєвідова І. О. Роль бюджетних видатків у фінансуванні соціально-економічних потреб сьогодення. *Збірник наукових праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного (економічні науки)*. 2023. № 2(48). С. 86-94.
4. Біль М. М., Мульська О. П. Добробут як домінанта економічного зростання: концептуально-методичний базис. *Modern Economics*. 2020. № 23. С. 6-12.
5. Буняк Н. М. Соціальна безпека людини: сутність та шляхи забезпечення. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 37. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1242/1197/> (дата звернення: 10.05.2026)
6. Венцель В. Т. Бюджетна політика як інструмент реалізації соціальної функції держави. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. Том 31 (70). 2020. № 4.
7. Видатки зведеного бюджету України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/expense/2025/> (дата звернення: 10.05.2026)
8. Видатки державного бюджету України. Сайт Міністерства фінансів. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/> (дата звернення: 10.05.2026).
9. Internally displaced persons. *ІОЦ Мінсоцполітики*. URL: <https://www.ioc.gov.ua/en/analytics/dashboard-vpo> (дата звернення: 10.05.2026).

10. Гайда Ю., Длугопольська Т., Цяпа Н. Старіння населення: тенденції та вплив на структуру національної економіки. *Соціально-економічні відносини в цифровому суспільстві*. 2025. Том 1 (55). С. 68-81.

11. Гаращук О. Інноваційні аспекти формування сталого розвитку та соціальної безпеки в соціокультурному контексті. *Вісник економіки*. 2022. № 1. С. 8-21.

12. Даценко Г., Гладій І., Майстер Л. Суть та класифікація соціальних витрат суб'єкта господарювання для цілей обліку. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-141> (дата звернення: 10.05.2026)

13. Державні фінанси. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/> (дата звернення: 10.05.2026)

14. Державний бюджет України. Сайт Міністерства фінансів. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/> (дата звернення: 10.05.2026).

15. Дутчак А. В. Соціальне забезпечення громадян: сучасний стан та перспективи розвитку. *Молодий вчений*. 2017. № 5 (45). С. 568-571.

16. Іваницька М. П. Проблеми мобілізації доходів місцевих бюджетів та шляхи їх вирішення. *Матеріали загально-університетської наукової 69 конференції професорсько-викладацького складу «Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах проведення системних реформ»* (Тернопіль, 10 квітня 2018 р.). Тернопіль: Вектор, 2018. С. 38–40.

17. Іванова А. М., Вацлавський О. І. Фінансування соціального захисту в умовах децентралізації в Україні. *Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації: збірник тез доповідей XVII Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених*. Тернопіль: ТНЕУ, 2020. С. 96-98.

18. Ільчук Л. І. Світовий досвід моделей соціальної політики та їх можливість використання в Україні. URL: <http://ipzn.org.ua/svitovuj-dosvid->

modelej-sotsialnoyi-polityky-ta-yih-mozhlyvist-vykorystannya-v-ukrayini/#more-457
(дата звернення: 10.05.2026)

19. Качула С. В. Фактори модернізації державної фінансової політики у системі соціального розвитку суспільства. *Фінансовий простір*. 2019. № 1 (33). С. 41-54.

20. Красота О. В. Інклюзивність як нова парадигма суспільного розвитку. Генерування інновацій інклюзивного розвитку: національний, регіональний, міжнародний вимір: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 12–13 жовтня 2021 р. / Запоріжжя, 2021. С. 38-40.

21. Лупенко Ю., Вяткіна Т., Гордієнко Л., Пасічник Ю., Гжебик М. Вплив окремих бюджетних видатків на доходи населення в ЄС і Україні. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2022. 1(42). С. 218-225.

22. Насібова О. В. Теоретичні аспекти фінансового забезпечення соціального захисту населення. *Економіка та держава*, 2019. № 8. С. 35-40.

23. Національна економічна стратегія 2030. Візія. Вектори. Імплементация. Центр економічного відновлення. 2020. URL: <https://nes2030.org.ua/> (дата звернення: 10.05.2026).

24. Нікітчина О. В. Особливості формування інституту соціального захисту населення України. URL: www.irbis-nbu.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe (дата звернення: 10.05.2026)

25. Осіпова Л. В., Плахтій В. Г. Фінансове забезпечення соціального захисту населення в Україні: сучасний стан та перспективи. *Проблеми економіки та політичної економії*. 2018. № 1. С. 125-138.

26. Осіпова Л., Грицик Н. Фінансування соціального забезпечення в умовах децентралізації. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Випуск 3 (13). С. 10-15.

27. Public social spending as share of GDP. *Our World in Data*. URL: <https://ourworldindata.org/grapher/social-spending-oecd-longrun?time=2021..2024&country=#explore-the-data> (дата звернення: 10.05.2026)

28. Офіційний сайт European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=849&langId=en> (дата звернення: 10.05.2026)
29. Офіційний сайт Ціна держави. URL: <https://cost.ua/byudzhet-ukrayiny/expenditure/main/> (дата звернення: 10.05.2026)
30. Радіонов Ю. Д. Державні фінанси у воєнний та поствоєнний періоди. *Фінанси України*. 2022. № 10. С. 44-65.
31. Сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/> (дата звернення: 10.05.2026)
32. Сивульська Н., Славкова А. Соціальний бюджет України: основні тенденції останніх років та реалії під час війни. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-154> (дата звернення: 10.05.2026)
33. Ситник М. Ю. Оптимізація структури видатків державного бюджету України. 2019. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/76227> (дата звернення: 10.04.2025).
34. Статистична інформація. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.05.2026).
35. Уряд продовжив виплату допомоги на проживання для ВПО. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/23474.html> (дата звернення: 10.05.2026).
36. Фетіщенко Є. М. Міжнародний досвід планування видатків державного бюджету та можливості його використання в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 16. С. 125-131.
37. Цимбалюк І. О. Економіка добробуту: навчальний посібник. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. 304 с.
38. Шалімова Н. С., Смірнова І. В., Смірнова Н. В. Вплив елементів облікової політики на формування показників фінансової звітності бюджетних установ. *Ефективна економіка*. 2020. № 1. Категорія В. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7970356-360> (дата звернення: 10.05.2026)

39. Bouyé E., Klingebiel D., Ruiz M. Environmental, social, and governance investing: A Primer for Central Banks' Reserve Managers. The World Bank. 2021. 90 p.
40. Catherine Agg, Frank Otchere. Financing social spending in humanitarian settings. URL: <https://www.unicef.org/innocenti/stories/financing-social-spending-humanitarian-settings> (дата звернення: 10.05.2026)
41. Ghossoub E. A. Economic growth, inflation, and banking sector competition. *Economic Modelling*. 2023. Vol.129. URL: <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2023.106528> (дата звернення: 10.05.2026).
42. Gourinchas P.-O. As Inflation Recedes, Global Economy Needs Policy Triple Pivot. IMF Blog. URL: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2024/10/22/as-inflation-recedes-global-economy-needs-policy-triple-pivot> (дата звернення: 10.05.2026).
43. Gleißner W., Günther T. Walkshäusl C. Financial sustainability: measurement and empirical evidence. *J Bus Econ*. 2022. № 92, 467-516.
44. Government revenue, expenditure and main aggregates. Eurostat. 2023. URL: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_10a_main&lang=en (дата звернення: 10.05.2026).
45. OECD: веб-сайт. URL: <https://data.oecd.org/> (дата звернення: 10.05.2026)
46. Mark Philipp Aban , Florinda Garcia-Vigonte. A Study on the Effects of Social Spending on Economic Activity. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4123354 (дата звернення: 10.05.2026)
47. Markuts Y. I., Adamenko I. P., Husarevych N. V. (2018). Consolidated budget as a tool for social development. *Financial & Credit Activity: Problems of Theory & Practice*. Vol. 3, is. 26. P. 493-500.
48. Pakhucha E., Sievidova I., Babko N., Romaniuk I., Bilousko T., Siadrysta I. Investigating the impact of structural changes: the socio-economic security framework. *European Journal of Sustainable Development*, 2023. 12(1), Pp. 180-198.

49. Population change – Demographic balance and crude rates at national level. Eurostat. 2023. URL: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_gind&lang=en (дата звернення: 10.05.2026).

50. Radionova I., Krasota O. Social Inclusion and Economic Uncertainty: The Reflection in Public Policy. Scientific Papers of the University of Pardubice, Series D: Faculty of Economics and Administration. 2021. Vol. 29(2). URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/radionova_0009.pdf (дата звернення: 10.05.2026).

51. Spending reviews: some insights from practitioners / edited by Elva Bova, Riccardo Ercoli and Xavier Vanden Bosch. European Commission. Discussion Paper, 135. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/system/files/2020-12/dp135_en.pdf (дата звернення: 10.05.2026).

52. These are some of the hurdles the global economy faces in 2023. The World Economic Forum. 2023. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2023/01/global-economy-hurdles-inflation-in-2023/> (дата звернення: 10.05.2026).

53. Thedéen E. The links between monetary policy, financial stability and fiscal policy. Sveriges riksbank. 2023інд. URL: <https://www.bis.org/review/r230524c.pdf> (дата звернення: 10.05.2026).

54. Current health expenditure (% of GDP). *World Bank Open Data*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SH.XPD.CHEX.GD.ZS> (дата звернення: 10.05.2026).

55. HM Treasury. Covid-19 Business Support Meta-Evaluation: Final Report (Accessible). *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/covid-19-business-support-meta-evaluation/covid-19-business-support-meta-evaluation-final-report-accessible> (дата звернення: 10.05.2026).

56. World Bank Open Data. URL: <https://data.worldbank.org/country/ukraine> (дата звернення: 10.05.2026).

57. Зведений бюджет України, Державний веб-портал бюджету для громадян. <https://openbudget.gov.ua/?month=3&year=2026&budgetType=CONSOLIDATED>.

58. Пенсійний фонд України. *Пенсійний фонд України*. URL: <https://www.pfu.gov.ua/statystyka/infografika/2026-infografika/> (дата звернення: 10.05.2026).

59. None. Солідарна, професійна та накопичувальна пенсія: уряд готує три рівні виплат. *Професійні видання*. URL: <https://profpressa.com/news/solidarna-profesiina-ta-nakopichuvalna-pensiia-uriad-gotuie-tri-rivni-viplat> (дата звернення: 10.05.2026).

60. Про бюджетну класифікацію. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text> (дата звернення: 10.05.2026).

61. Залучення зовнішнього фінансування. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/in_2025_ukraines_ministry_of_finance_secured_524_billion_in_external_financing_more_than_70_of_which_came_from_revenues_generated_by_frozen_russian_assets-5520 (дата звернення: 10.05.2026).

62. Private social expenditure and the influence of tax systems. OECD. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2015/10/private-social-expenditure-and-the-influence-of-tax-systems_46d74b0c/861a838d-en.pdf (дата звернення: 10.05.2026).